

1937 Kuueteistkümmes aastakäik Nr. 4

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski
Peatoimetaja

J. Mägiste

A. Raun
Toimetusekretär

P. Ariste

Tartu 1937

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. József Szinnyei 80-aastane	97
2. L. Posti, Mõningaist mõõdu väljendamiseks tarvitatavaist lääne- mere-soome vormidest	98
3. P. Ariste, Eesti keele transkriptsiooniküsimusi	111
4. A. Mjazovsky, Ungari keeleharimisliikumisest	113
5. A. Laan, Jaatamist tähendavaist sõnadest eestis	118
6. Raamatute ülevaade:	
J. Mg., <i>Max Vasmer</i> , Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. IV	122
A. R., B. Csüry, Szamosháti szótár	123
„ T. Kowalski, Zur semantischen Funktion des Plural- suffixes <i>-lar, -lär</i> in den Türkisprachen	124
7. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid:	
E. E., Korraline peakoosolek 14. märtsil 1937 (aruanded, valimised)	124
„ Erakorraline peakoosolek 18. apr. 1937 (auliikmete val., õigekeelsusküis.)	126
8. E. Elisto, Uusi eesnimesid	127
9. Pisiküsimusi:	
A. R., <i>Autarkia ja autarhia</i>	130
10. Teateid:	
Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles	130
Résumés. — Summaries.	
2. L. Posti, Sur quelques formes fennobaltiques exprimant la mesure	110
3. P. Ariste, Sur les questions de la transcription phonétique de la langue estonienne	112
4. A. Mjazovsky, Mouvement de correction de la langue hongroise	118
5. A. Laan, Sur les mots exprimant l'affirmation en estonien	121

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

József Szinnyei 80-aastane.

Pärast viimaste aastate raskeid kaotusi on eriline rõõm tervitada soome-ugri keeleteaduse üht kandvat isiksust tema astumisel üle 80 a. künnise.

Soome-ugri keelte uurijate laiemale perele on Szinnyei tuntud eriti oma üldtarvitatava käsiraamatu „Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft“ (Sammlung Göschen, 2. tr. a. 1922) kaudu. Ungari keele oskajail on peale selle olnud võimalik kasutada sama autori ulatuslikumat ülevaatlikku teost „Magyar Nyelvhasonlítás“ (Ungari keelevõrdlemine, 7. tr. a. 1927). Szinnyei on veel koostanud kahekõitelise ungari rahvakeele-sõnaraamatu „Magyar Tájszótár-i“ (1893/1901), soome-ungari sõnaraamatu (1884), ung. keele grammatikaid ja lugemikke jne. Tema üksikuurimused ung. keele ja võrdleva soome-ugri keeleteaduse alal on põhjaneva tähtsusega¹. Oma teadusliku maailmavaate poolest on Szinnyei realist, valju kriitikaga uurija.

Et meie lugupeetud juubilar kuni viimase ajani on olnud väsimata tegev teaduse alal (avaldas mullu oktoobris huvitava kirjutise ajakirjas „Magyar Nyelv“ ja on praegugi õigekeelsusliku ajakirja „Magyarosan“ kaastoimetaja), siis julgeme temalt veel nii mõndagi loota. „Eesti Keele“ pere läkitab oma parimad tervitused ja soovid soome-ugri keeleteaduse seniorile.

¹ Prof. Szinnyei teadusliku tegevuse kohta üksikasjalisemalt vt. Eesti Kirjandus 1927, lk. 308 jj-d (J. Mark), Magyar Nyelv 1927, lk. I jj-d (J. Melich) ja Virittäjä 1937, lk. 133 jj-d (A. Kannisto).

Mõningaist mõõdu väljendamiseks tarvitatavaist läänemere-soome vormidest.

Lõuna-eesti murrete alal tarvitatakse mitmel pool mõõdu (suuruse, kõrguse, laiuse jne.) väljendamiseks vastavast adjektiivitüvest moodustatud vorme, mille lõpphäälik on *u*, *ü*, millele tavaliselt veel järgneb larüngaalklusiil. Järgnevalt esitatakse mõned näited nendest vormidest:

Krl AES: *lumi om aija koru?* 'lumi on aia kõrgune' | *lehm om obesē koru?* 'lehm on hobuse kõrgune' | *peni ommä üttesūru?* 'koerad on ühesuurused';

Vas AES: *ütte laḱku?* 'ühelaiad' ~ *ütte laiju?* id. | *üttesūru?* 'ühesuurused';

Rõn O j a n s u u käsikirj. kogud SKS-i arhiivis: *üte pikü'* 'samanpituisset' | *üte korḡu'* 'samankorkuisset' | *kaṭṭe jalā piü'* 'kahden jalan pituinen';

Rõu AES: *sūru* 'suurune', *üttesūru* | *koru?* 'kõrgune', *uarma?* *umma?* *aija koru?* 'hanged on aia kõrgused';

Lei O j a n s u u, tsit. k.: *üts vahnu'* 'yhtä vanhoja' | *üfs pikkü'* 'yhtä pitkät' | *üts jämmü'* 'yhtä paksut' | *üfs korḡu'* 'yhtä korkeat' | *ärja naha laḱku* 'härän nahan levyinen';

Lut O j a n s u u, tsit. k.: *üfs vahnu'* 'samanikäisset' | *kāra piü'* 'kauran pituisset' | *laiu'* 'laajuinen'.

Se Küllatova AES: *korv?* 'kõrgune', *inemize korv?* *hoppēn* | *laiuv?* 'laiune', *kāmblā laiuv?* *vū*;

Se prof. Mägiste kogud: Satseri *ütte sūrū* (~ *ütte sūrē*) | *ütte lajukka* 'ühelaiused ka' || Järvesuu *nī korv?* *võit lettä* 'nii kõrge' | *nī sūrū* 'nii suure' || Vilo *šjō korv?* 'nii kõrge, selle kõrgune' | *šjō laju?* 'nii lai' || Mäe *sülekorv?* | *süle-piü* | *mu korv?* 'minu kõrgune';

Wie demann'i sõnaraamat³: *koru'* (d), *kōru* (d) 'in oder von einer Höhe', *lumi om aia koru'* 'der Schnee ist so hoch wie der Zaun' | *laiu'* (d) 'in der Breite, der Breite nach', *üte laiü* 'gleich breit' | *piü* (d): *üte-p.* 'gleich lang' | *sūru* 'gross, von einer Grösse (mit Bestimmungwört.)', *üte-sūru* (d) 'gleich gross', *wenna sūru* 'so gross wie der Bruder' |

wanu' (d) 'von einem Alter, dem Alter nach', *minoga üte wanu*' 'von meinem Alter'.

Ülalmainitud vormide kõrval tarvitatakse sageli ka vorme, mille lõpul on geminaat-*tt* esindajale järgnev *a*, *ä* (> murd. *ę*, *e*); viimasele murdeti veel järgneb larüngaalklusiil. Mõningaid näiteid nendestki vormidest:

Vas AES: *laijutta künär, piutta[?] kafs*;

Rõn Ojansuu, tsit. k.: *piute om tà kafs süld | laijute üfs süli | korute kolm süld*;

Se Kül. AES: *majà kolm süld piutta, kafs süld laitta, üfs süli kortta | laitta niizama pañò gu korttak' | põld verst piutta, süli laitta*;

Lut Ojansuu, tsit. k.: *nelikü'mend süld laiutta* 'neljäkymmentä sylvä leveä' | *piutta* 'pitkä' | *korutta* 'korkea, korkeutta';

Wiedemanni sõnaraamat³: *koruta* (d) = *koru*' | *laiuta* (d) = *laiu*' | *piuta* (d) 'der Länge nach' | *süruta* (d) (= *sürutaza*) 'der Grösse nach, in der Grösse' | *süwitä, süitä* 'in der Tiefe, nach der Tiefe', *üfs jalg s.* 'einen Fuss tief' | *wanuta* (d) 'von einem Alter, dem Alter nach', *kue kümne ästa wanuta* 'sechzig Jahre alt'.

Leidub veel kolmaski, *dę*-lõpuline tüüp. Selle kohta on minu märkmete hulgas näiteid ainult leivu murdest.

Lei Ojansuu, tsit. k.: *üfs jämmüde* "ommeve | *üfs pikküde* | *üite vahnude* 'yhtä vanhat'; *taa open om katsama ästagu vahnude*; *un üfs ütel kui onen küe ästagu vahnude*; *ioš om küe ästagu vahnude* (Pronominioppia, lk. 93).

Kuidas tuleb neid eri kujusid seletada? Siin kindlasti tuleb lähtuda *us*-, *üs*-lõpuliste omadusnimede käändevormidest, nagu juba on märkinud Ojansuu (Eesti Kirjandus 1910, lk. 404). Neid omadusnimesid on läänemere-soome keeltes laialt tarvitatud just ühenduses mõõdu väljendamisega (vt. näit. Aminoff, Tietoja Vermlannin Suomalaisista, lk. 46; Tunkelo, Alkusuomen genitiivin funktioista I₁, lk. 88; Rapola, SUST LII, lk. 229). Esitan siin lühidalt igast keelest mõned näited nende vormide tarvitamise kohta, et siis eesti vormide lähemale vaatlemisele tagasi tulla.

Soom. Kolmen kyynärän korkeos (= korkuinen), Aminoff, tsit. k. | tuon pituus, sormen vahvuus, miehen korkeus 'tuon pituinen', 'sormen vahvuinen', 'miehen korkuinen', Cannelin, Tutkimus Kemin kielenmurteesta, lk. 55 | Ei teä voate taja olla tuon toisen hyvyys, Suomi II, 19, lk. 116 || (vanas kirjakeeles:) Agricola tuſkal waaxan pituet WE, lk. 66 | Martti kynären pitudhella kaðhikalla 'med alna longom staffue', lk. 66:17 | Ljungo kynärän pituella kaidickella, lk. 87 | Piibel 1642 padzat olit cumbikin... neljän sormen paxuus, Jer. 52:21.

Karjala-aunus. otta aršinan levehūs 'otsa arssinan levyinen', Genetz, TVKK, lk. 9 | pūün šuuruot pūün suuruiset', seals., lk. 146 | neſen tobjuš, Genetz, TAK, lk. 142 || (ingeri murre:) rädit räüstähän pittuuet, Porkka, ID, lk. 120 | mäni üheksän sülen süvvüüee merree 'meni yhdeksän sülen syvyiseen mereen', seals., lk. 120 | Lüüdi murded. min piduz itše on, Genetz, Kioletär I, 5, lk. 8 | kažin tobduſ 'kissan suuruinen', Tunkelo käsikirj. kogud.

Vepsa. nagriš, šeg. nañ, suruž 'nauris seulan suuruinen' Kettunen, LVHA II, lk. 26 | laps voy mužikam pittuž 'lapsi vielä lusikan pituinen', seals., lk. 26. Teatud muudest vepsa vormidest tuleb juttu hiljem.

Liivi. Salatsi murre. Sie sän om küstošt'im samm piddes un kakstošt'im ladjes 'Diese Badstube ist sechzehn Schritt lang und zwölf breit', Sjögren-Wiedemann, LGr., lk. 317 | ku juks vaksa ladjes, sis om diezgan 'Wenn eine Spanne breit, so ist es genug', seals. | Sie laps um juks ägist vans, kolm ägist un viz kūd vans 'Diess Kind ist ein Jahr alt, drei Jahre und fünf Monate alt', seals. Mujal liivis ei tarvitata selles ühenduses nominatiivi, vaid omapärast partitiivimoodustist (mille seletuse kohta vt. Setälä, ÄH, lk. 72), näit. kōd. ägast vännit 'kahden vuoden ikäinen' | lōja sūrit 'veneiden suuruinen' | k^ol^m tiedā läigit 'kolmen jalan levyinen'. Neid vorme võib tarvitada ka omadusnime nominatiivina.

Vadja. Paglat õhjähse' pahutta, Ahlqvist, Wotisk Grammatik, lk. 100 | Ahilavvaa lad'd'utta, Lee kõrva

kõrkõutta, Arinaa paaõõ paksuutta, Alava, Vatjalaisia häätapoja, lk. 44 | **siili on kati suuruutta, Mustonen, Virittäjä I, lk. 160.**

Eesti. **Kirbu sūrus, härja raskus, Wiedemann,** Aus d. inn. u. äuss. Leben d. Ehsten, lk. 269 (mõistatus) | **pū pikkus, pil'i-rõu jämedus, seals., lk. 285.** Eestiski seega võib tarvitada ka nominatiivi selles ühenduses¹.

Võib niisiis tähele panna, et omadusnime vorme tarvitatakse kõigis läänemere-soome keelis ühenduses mõõdu väljendamisega. Nüüd tuleks veel lähemalt vaadelda ülemainitud lõuna-estli vorme.

Kõigepealt tuleksid käsitlusele niisugused partitiivikujud nagu *koruŕta, piuŕta - piutta*?. Asjaolu, et lõppvokaal neis vormides on säilinud, viitab sellele, et nende vormide lõpul on algupäraselt olnud possessiivsuffixs, algkujuga **-hen* või **-hek*, nagu Mark (Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I, lk. 57) on näidanud. On huvitav, et tüübis *koruŕta* esineb nõrk aste. See osutab, et siin ei tule lähtuda sg. nom. tugeva-astmelisest vormist *korgus*, nagu oletab Ojansuu (E. Kirj. 1910, lk. 404), vaid nõrga-astmelisest **korγus*, mille häälikseaduslik partitiiv oli **korγutta*. Viimasest, varustatud possessiivsuffixsiga, on saadud praegune *koruŕta*. Tuletis **korγus*: **korγutta* niiviisi ei ole tuletatud tüvest **korkeŕa-*, milles juba *ŕa* on tuletuslõpp (vt. näit. Lehtisalo, Über die primären uralischen Ableitungssuffixe, SUST LXXII, lk. 270—273), vaid algupärasest **korkeŕ-tüvest*. Samuti *piutta*? algupärasest tüvest *pitŕ-*, mitte sekundaarsest vormist *pitkŕ* (vrd. sm. *piteld, pisin* < **pidin*). — Setu murde vormides *kortta, laitta* jne. on toimunud hiline sisekadu. Mis puutub partitiivi, vana eralduskäände, tarvitamise selles ühenduses, siis võrreldagu sm. kujusid **leveydeltään, suuruudeltaan**, mida ka saab kasutada samasugustes tähendusfunktsioonides. Sellised vormid nagu *üts' korγu'* 'ühekõrgused', *üts' vahnu'* 'ühevanused' on häälikseaduslikud mitmuse nominatiivid,

¹ Prof. A. Saareste teatel esineb praegugi eesti murretes nominatiivi tarvitamist selles ühenduses.

< **korkuðet*, **vanhuðet*. Ent kuidas tuleb seletada seesuguseid vorme nagu *koru?* - *korv?*, *piu?*, milles vastuootust esineb nõrk aste? Nendesse kujudesse on üldistatud nõrk aste arvatavasti sg. partitiivist, millist vormi sageli tarvitatakse just samas funktsioonis. Vorme *koru?* ja *piu?* on varem tarvitatud tõenäoliselt ainult pluraalse substantiiviga ühenduses ja sealt siis üldistatud ainsusse, millist üldistust on hõlbustanud asjaolu, et partitiivil põhinev selles funktsioonis tarvitatud vorm on kõlanud ühesuguselt ainsuses kui ka mitmuses². Umbes samasugust nendel partitiivvormidel põhinevat analoogiat märkame ka setu murde sg. nominatiivis *korttus* 'kõrgus' | *kauttus* 'kaugus' (Se Kül. AES) || *kõrttuš: ütš kõrttuš om mõlēbit; mõlēba omma ütše korttuzegä* | *piuttuš: ütše piuttuzegä* (Se Satseri, prof. Mägiste kogudest).

Mis vormid on siis leivus esinevad *ütte vahnude* 'ühevannused', *ütš pikküde* 'ühepikkused', *küē āstagu vahnude* 'kuue aasta vanune'? Me ei saa neid pidada mitm. nominatiivideks, sest leivu murdes ei saa rõhuta silbile järgnevat *ð*-d esindada *d*. Need vormid nähtavasti pole muud kui *us-*, *üs-lõpuliste* omadusnimede illatiivid lõuna-eesti illatiivilõpuga *de*, *dē*. Selle tarvitamisviisi suhtes vahest võiks võrrelda läti näiteid nagu *aste*, — *asi garumā* 'der Schwanz, — einen Faden lang' | *svece*, — *mazākais pēdu rešnumā* 'ein Licht, — wenigstens einen Fuss dick' (Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 435), milles lt. vastavad omadusnimed *garums* ja *rešnums* on lokatiivis, mis kääne oma tähendusfunktsioonidelt vastab ms. läänemere-soome keelte illatiivile.

Oleme nüüd heitnud pilgu *us-*, *üs-lõpuliste* omadusnimede tarvitamisele ühenduses mõõdu väljendamisega lmsm. keelis ja osutanud erilist tähelepanu teatud eL vormidele. Järele on jäänud veel mõned mõõdu väljendami-

² Akadeemilise Emakeele Seltsi koosolekul, kus see kirjutis esitati ettekandena, märkis prof. Mägiste läbirääkimistel, et tema arvates on part. *korutta* alusel moodustatud analoogiline nominatiiv **korut*, millest *koru?*. See muidugi on ka võimalik, kuigi pean ülal-esitatud võimalust tõenäolisemaks.

seks tarvitatavad vepsa vormid, millest ülemal mööda mindi. Tüübi nagu *nagriš seg.iañ suruž* kõrval esineb vepsas selles ühenduses palju üldisemaid vorme, mille lõpuks ainsuse nimetavas on *-kte, -kte* või *-tte, -tte (-tte)* ja muis käände-vormides *e* ees oleva *t* asemel esineb *tš*. Mõned näited:

vepsL *nužikam pitte* 'lusika pikkune' | *ühtem pittšed* 'ühepikkused' | *orden korkte* 'orren korkuinen'.

vepsK Noidal *nešsen surtte* 'tämän suuruinen' | *staltšan levette oma* 'pöydän levyiset ovat' | *miñ korkte* 'minkä korkuinen, kuinka korkea' || Karhil *nešsen pitte*: pl. *nešsen pittšed* 'tämän pituinen' | *nešsen korkšed* 'tämän korkuiset' | *nešsen levette* 'tämän levyinen' || Ladv *ühtem paksutte* 'yhtä tiheät', | *zver životan surtte* 'naudan kokoinen metsäeläin' | Aladžag *nešsen madautte* 'tämän mataluinen, yhtä matala kuin tämä' | *miñ pigutte* 'kuinka pian' | *miñ edutte* 'kuinka kaukana' | *miñ surtte* 'minkä suuruinen': pl. *miñ surttšed* || *aršinan pitte* 'arssinan pituinen': pl. *aršinan pittšed* || Šimjärvi *sapuksären sañkštšen, korondon korttšen, hñnnoram pittššen, kegalehen musttšen* 'saappaansäären paksuisen, korennon korkuisen, heinäköyden pituisen, kekäleen mustuisen' (laulust).

vepsÄ *perfiñ levette* 'tuvan levyinen' | *nešsen kortte* 'tämän korkuinen' jne. (lisanäiteid vt. Tunkelo kirjutises, Virittäjä 1935, lk. 68—72).

Tunkelo on ülemal-mainitud „Virittäjä“ kirjutises vaadeldud teatud muude kõrval ka siin kõnes olevaid vorme ning püüdnud leida neile seletust. Oma huvitavas artiklis ta juhib tähelepanu ka *us-, üs-*lõpuliste tuletiste tarvitamisele ühenduses genitiiviga ning ütleb, et ta varem on püüdnud tuletada neid vepsa vorme *us-, üs-*lõpulistest paradigmadest. Ta viitab ka Kettunen i teatud kirjutisele (EK 1934, lk. 171), mille ühest alamärgusest võib näha, et ka prof. Kettunen ja allakirjutanu on mõelnud sellisele seletusele (**korkuden > korkte*). Tunkelo tähendab aga edasi, et ta hiljem ometi on pidanud loobuma sellest varemini kaalutud seletusvõimalusest, sest sellega oli teatavaid raskusi.

Esiteks märgib Tunkelo, et tal on õnnestunud hääli-

kuliselt tuletada *us-*, *üs-*tüübist ainult vorm *pifte* < **pitkte* < **pitkušen*, kuid enamatel muudel juhtumitel see on olnud võimatu. Ta ütleb: „Oli näit. olemas *korktuž* 'kõrgus', ent kuidas sellest saadi vorm *korktę* - *kořtfe* või *veps. suruž* (> **sūru|s*, *-šen*, *-tta* jne.) paradigmast vorm *surttę*? — Ja ka vormi *pifte* suhtes jäi vastamata küsimus: mis ülesanne algvormil **pitkušen* võis olla lauses? Praegune vorm võib olla näit. predikatiiviks või apositsiooniks, kuid *n-lõpulis* vorme (genitiivi, akusatiivi, latiivi või instruktiivi) nendes funktsioonides vist küll ei tarvitatud.“ Seepärast esitab Tunkelo neile vormidele nüüd teise seletuse. Tema on arvamusel, et kõnes-olevad vormid on tekkinud analoogilisel teel sõnade *mitte*, *mitne*: gen. sg. *mittšęn*, *mittšęn* ja *kajkuffe*, *kajkufne*: gen. sg. *kajkuttšęn* eeskujul. Viimastena mainitud sõnad tema järgi jälle põlvnevad algkujudest **mittinen* (> *mitne* > *mitte*) ja **-kuttinen*. Sõna **mittinen* tüvi oleks olnud **mittise-*, millest *mittšę-*, *mittše-*; sedaviisi seletuksid *tš*-lised vormid *pittšęd*, *pittšęd*, *kortšęd*, *korkšęd* jne.

Kuid Tunkelo sellegi seletusega on teatud raskusi. Kõigepealt leiduvad juba lõunavepsas vormid *pifte* ja *korktę*, aga nende oletatud analoogia-allikas on siin *mitne*-, *kajkufne*-kujuline. Kui nüüd *pifte* jne. oleks tekkinud *mitne*-tüübi analoogial, siis loomulikult ootaksime ka vormi **pitne* jne. Ka on raske oletada, et *pifte*, *korktę* jne. oleksid laenuid neist murdeist, kus *mitne* > *mitte*. Teine raskus on, et vormides *korttę*, *surttę*, *levettę* enamasti esineb palataliseerumatu *tt*, mitte *tt*, nagu ootaks, kui need vormid oleksid analoogilised. Tunkelo on püüdnud seletada seda palataliseerumatust nii, et tagavokaalsetesse sõnadesse on analoogiliselt moodustatud tagavokaalne palataliseerumatu lõpp. Ent *kajkuffe*, *kajkufne* on ka tagavokaalne, aga siin me ometi näeme palataliseerunud lõppu. Ainult Tšikla murdes on Setälä järgi *kořtfe*, mis Tunkelo arvates eriti kinnitaks analoogiaseletust, sest vormi *kořtfe* palataliseerumist ei saa tema järgi seletada teisiti kui just tüübi *mitte* mõjustusel tekkinuks. Mis puutub sellesse Tšikla vormi, siis arvan, et kuju *kořtfe* on analoogiline mitm. nominatiivi *kořtšęd*

järgi. On väga tõenäoline, et Tšikla murdes, nagu ka sellele õige lähedas Karhila murdes, *tš* on alati „pehme“, palataliseerunud. Ning seesugusest „pehmest“ tüvest on nähtavasti analoogiliselt saadud Tšikla *korffe*.

Seega on raske ühineda Tunkelo seletusega. Ent pöördugem tagasi vaatlema neid raskusi, mis Tunkelo järgi takistasid ühendamast neid vorme *us-*, *üs-*tuletistega. On muidugi tõsi, et tüübist *korctuž* on häälikuliselt võimatu tuletada vorme *korctę*, *korttę*. Kuid meil ei tarvitsegi lähtuda algkujust *korctuž* (< **korkeđus(i)*). Nagu osutab eriti ülemal-mainitud eL partitiiv *korutta*, võime lähtuda algkujust **koryus(i)*, ning sellest saame täiesti ootuspäraselt *korctę* või *korttę* (< **korkeđen*). Mis puutub küsimusse, mis ülesanne vormil **korkeđen* võis olla lauses, milline küsimus Tunkelo järgi on jäänud vastamata, siis tuleb võtta arvesse, et ülemal on toodud näiteid, kus mõõdu väljendamiseks tarvitatud *us-*, *üs-*tuletis esines täielikus kongruentsis peasõnaga (M a r t t i k y n ä r e n p i t u d h e l l a k a d h i k a l l a, S o i k k o l a m ä n i ü h e k s ä n s ü l e n s ü v v ü ü e m e r r e e j n e.). Samuti võisid ehk vepslaste esi-isad ütelda näit. *sajñ väksan *pitküđen kalan* või *sajñ kalan väksan *pitküđen*. Vormist **pitküđen* arenes häälikseaduslikult *pitte*, mis hiljem on üldistunud ka predikatiivina tarvitatavaks. Täpselt samuti on teatavasti *n*-lõpuline akusatiivivorm üldistatud soome partitsiibikonstruktsioonis: algselt *näin pojan tulevan* ja selle põhjal analoogiliselt *poika näkyy tulevan* pro *poika näkyy *tuleva*. Eesti keeles jälle on neil juhtudel üldistatud partitiivikuju, näit. *poeg näikse tulevat*. Nii on vormide **pitküđen*, **korkeđen* esinemine lauses ka funktsiooni seisukohalt täiesti mõisteta. Kui kõike seda arvesse võtta, siis võib minu arvates vepsa tüüpi *pitte*, *korttę* ilma mingisuguste raskusteta tuletada *us-*, *üs-*omadusnimedest. Niisugused kujud nagu *surttę*, *levettę* jne. on siis analoogilised vormide *pitte*, *korttę* jne. järgi³.

³ Täiesti samal viisil on näit. karjala keeles analoogiliselt moodustatud *šurehuš*: *häkiš šurehuš* 'härja suurune' (L e s k i n e n, Karjalan kielen näytteitä I, lk. 111) häälikseadusliku tüübi *levehuš* (< **leveđus*) jne. järgi.

Aga kuidas on siis lugu mitmuse kujudega *korrtšed*, *korftšed*, *pittšed*, *piftšed* jne.? Kas need siiski ei sunni oletama tüübi *mitte*: *mittšed*, *mitfšed* analoogiat? Minu arvates mitte, sest näib olevat teinegi seletusvõimalus. Lause *sajñ väksan *pitküden kalan* võis, kui kalaõnn oli hea, kuuluda: *sajñ väksan *pitküditä *kalojda*. Niisamuti võidi ütelda: **näyñ sülen *korkudita puifta*. Vormidest **pitküditä* ja **korkudita* oleks siis häälikseaduslikult saanud **pitküsitä* ja **korkusita*. **korkusita* oleks edasi arenenud kujuks **korkšid*. Kuid missugune oleks vormi **pitküsitä* häälikseaduslik esindaja? Üldise käsituse järgi ootaksime kuju **pifkšid*, **piftšid*. Ometi arvan, et vormi **pitküsitä* häälikseaduslik esindaja oleks (**pitkšid* >) *pittšid*, *piftšid*. Üldise arvamuse järgi on vepsas toimunud muutus *s* > *š* ainult kui *s*-i ees oli *i* (vt. Setälä, ÄH, lk. 234—235, Kettunen, LVHA-I, lk. 74—77). See muutus, mille vaheastmeks kahtlemata oli tugev palataliseerumine (*s* > *š* > *ṣ̌*), võis ometi *i*-gi järel jääda toimumata teatud juhtudel, kus *s*-ile järgnes tagavokaal, mis takistas *s*-i palataliseerumist (vt. Posti, Vepsän vokaalisoinnusta, Virittäjä 1935, lk. 88—89). *s* võis seega teatud eeldustel *i*-gi järel jääda niivõrd palataliseerumata, et muutust *s* > *š* ei sündinud. Teiselt poolt näib nii, et *s* vahel ka muidu kui *i* järel võis muutuda niivõrd palataliseerunuks, et teostus areng *s* > *ṣ̌*. Niisugusel juhul on *s* olnud kahe eesvokaali vahel, millest eelmine kadus, järgmine aga oli *i*. Sellist oletust kinnitavad minu arvates säärased vepsL imperfektivormid kui *lanjšitñ* 'langesin' (kuid *lanješ* impf. sg. 3) | *kütjšitñ* 'küttesin' | *lainžitñ* 'lainasin' | (*saubata*: *saubaž*:) *saupšimä* 'sulgusime' | *vaštšitñ* 'vastasin' jne. (Kettunen, tsit. t., lk. 76—77). Samasuguseid vorme tuntakse ka keskvepsast. Šimjärvelt olen märkinud näit. *kattšiba* 'katkesivat' (: *kattež*) | *vaštšiba* 'ottivat vastaan'. Kettuneni ja Siro' keelenäidete-kogus „Näytteitä vepsän murteista“ (SUST LXX) on samuti Šimjärvelt üles tähendatud siia kuuluvaid juhtumeid, näit. *keik vandhet katšiba* 'Kaikki vanteet katkesivat' (lk. 119) | *soupsiba hänen louha* 'Salpasivat hänet läävään' (lk. 128). Edasi esineb neid vorme üldiselt keskvepsa mur-

retel põhinevas vepsa kirjakeeles. Mainin mõned näited F. A. Andrejev'i teose „Literaturnij hrestomatij“ (Leningrad, 1935) teisest osast: **a sinā i sen kylmžid**⁴ 'aga sina ka selle külmetasid' (lk. 3) | **Poukši hān mužikan kazakaks** 'palkas ta mehe sulaseks' (lk. 8) | **a toļžen kerdan katčj nor i kaks šteigerad i ykš inžener lankšiba soho** (lk. 29) | **Hiid vaštšiba kaks pol'alastomad mešt** (lk. 30) | **i kutse uinžin** (lk. 41) | **muga miše langšln** (lk. 44). — Kettunen on juba (LVHA I, lk. 77) tähendanud, et neid imperfektivorme ei saa seletada selliste *i*-tüveliste verbide nagu *lämpšibad* 'nad said soojaks', *selkšid* 'selgisisid' või *kargāžin* põhjustatud analoogiavormideks, sest ainsuse kolmas isik on eelmisel juhtumeil *kattēž*, *saubaž*, mitte **kattēž* jne., nagu ootaks, kui need vormid oleksid siirdunud tüüpi *lämpšibad*: *lämbiž*, *kargāžin*: *kargāž*. Raskusi on ka sellise arengu kui **lajnažin* > **lajnižin* oletamisega, mida Kettunen tsit. k. kaheldes teeb. Ainuke võimalik seletus minu arvates on, et vormid *lanškštn*, *kütškštn* on häälikseaduslikud. Algujutes **lanškštn*, **kütškštn* oli *s* kahe eesvokaali vahel, millest järgmine oli *i*. Kui eelmine eesvokaal kadus, muutus *s* nii palataalseks, et see võttis osa arengust *s* > *š*. Tuleb nimelt tähele panna, et eelmise eesvokaali *k a d u* sageli on põhjustanud konsonandi palataliseerumist sellistel juhtudel, kus säilinud eesvokaalile järgnev konsonant on püsinud palataliseerumata. Eriti valgustav on näit. suhe *pehmdad* (< **pehmeđät*), kuid *pimedad* (< **pimeđät*). Samuti näit. *homneliine* (< **hōmenellini*) 'homme', kuid *sagenēb* 'pakseneb'. Nii pole ime, et ka eelmise eesvokaali kadunud olles on *i* ees olev *s* hariplikust tugevamini palataliseerunud ning lõpuks *š*-ks muutunud.

Nii kujunenud *š* on siis üldistatud ka sellistesse verbi-desse, kus muutuse *s* > *š* eeldusi ei olnud. Seega on analoogilised niisugused vormid nagu *saupštn* (| < **salpastn*), *paukštn* (| < **palkkastn*). Häälikseaduslikud kujud oleksid

⁴ Vepsa kirjakeele märkide *z* (ristkriipsuga), *š* ja *c* asemel tarvita-takse siin *ž*-d, *š*-d ja *č*-d.

olnud **saupsin*, **pauksin*, ning seda tüüpi vorme leidubki laialt keskvepsas, näit. Aladžagj *soupsin*, *pouksin*. Seal on siis omakorda see tüüp üldistatud, nii et öeldakse *lanksin* pro **lanksin* jne.

Eespool-kirjeldatud kombel on niisiis **pitküsita* tõenäoliselt arenenud kujuk *pittsid*, *pittsid*, ja sama tüüpi vorme ootaksime ka muis mitmuse käändeis. Mitmuse nominatiivis ootaksime ometi kaju **pitted*, ent selle asemele on teiste kaasusvormide põhjal moodustatud analoogiline *pittsed*, *pittsed*. Samuti on *tš* üldistatud ainsuse kujudesse. Ühelt poolt seega nüüd oli vorm *pittsid*, *pittsid*, teiselt poolt **korksid*, **kortsid*. Siis on *š* nähtavasti üldistatud ka viimatinimetatud tüüpi ning niiviisi saadud *korttsid*, *korksid* jne. Nii seletuvad ka *tš*-d sisaldavad fleksiooni-vormid *us*-, *üs*-tuletiste põhjal.

Lõpuks ei oleks võimatu, et sõna *mitte*: part. pl. *mittid*, *mittsid* esindaks samal kombel paradigmata **mittus*: **mittüditä* nagu *pitte*: *pittsid*, *pittsid* esindab paradigmata **pitküs*: **pitküditä*. Tuleb silmas pidada, et vepsale eriti lähedais karjala ja aunuse keeles on tarvitusel just sellised *us*-, *üs*-tuletised tüvest **mittä*-, mida ka Tunkelo oma eelmainitud kirjutises on nimetanud ja mida tarvitatakse samal viisil kui vepsa *mitte*-paradigmata: Arhang. karj. *mituš*, *mittuš*, gen. sg. *mittüön* 'millainen, mimmainen' | aun. *mitüs*, *mitus*, gen. sg. *mittuon* id. (Genetz) | *mituz*, gen. sg. *mittuon* (Ahtia, Säämäjärvi) id. Ainult kaju *mithe* näib vepsas tegevat tõenäoliseks, et vähemasti osalt võib lähtuda ka algvormist **mittinen*⁵.

Vormide *mitte*, *surtte* jne. ainsuse partitiividele *mittuš*, *surtuš* jne. ma esialgu pole leidnud täiesti rahuldavat seletust. Tunkelo mainitud kirjutises nende kohta antud seletus tundub võimalikuna, ei ole aga vist ainuvõimalik. Kuidas neid partitiivivorme ka seletataks, need minu arvates kuidagi ei ole kohased osutama, et paradigma *pitte*: *pittsid* oleks tekkinud paradigma **mittinen*: **mittisita* eeskujul.

⁵ Kui ka see *mithe* ei ole vaid mitmuse *mittsid* jne. põhjal moodustatud analoogiavorm, missugusele võimalusele prof. Magiste juhtis mu tähelepanu ettekandele järgnenud läbirääkimistel.

Lõpuks võtkem kõne alla mõned aunuse *tteh*-lõpulised mõõdu väljendamisega ühenduses tarvitatud vormid. Tunkelo mainib neist oma kirjutises järgmisi näiteid: **roih briha endizen jütütteh** ('poika kasvaa entisensä laatuiseksi') | **mado tulov kaheks'niekan parren d'ärevütteh** ('kärme tulee, kahdeksansyylisen hirren paksuinen') | *valloj on riehtilä ä säru'tteh* ('pannukakku on riehtilän suuruinen') | *min om pid'hüttteh sen oq levevuuttteh* ('minkä pituinen, sen levyinenkin'). Tunkelo ütleb nendest vormidest: „Neid olekski raske seletada teisiti kui oletades vepsa eeskujude mõju: vastav vepsa sufiks on üldvepsaline, kuid *-tteh* ei ole üldkarjalaline“. Minu arvates siiski on tõenäolisem, et need vormid on aunuses täiesti põlised. Näit. võib **d'ärevütteh** minna tagasi possessiivsufiksilisele partitiivile **järedüttähen*, mis täielikult vastab eelmainitud eL tüübile *piutta*⁶ (< **pidüttähen*). Samuti *levevuuttteh* < **leveüttähen* jne. Ainus, mis teatud määrani võõrastab, on lõpu *-tteh* vokaal *e*, sest ootaks *ä-d*. Siin aga on ilmselt olnud nii, et lõppsilbi vokaal on assimileerinud eelmise silbi vokaali. Harilikult on *h*-ga ühenduses assimilatsioon teatavasti toimunud nii, et eelmine vokaal on assimileerinud järgmise. Kuid muutus võis olla ka hoopis vastupidine, nimelt juhtudel, kus järgmise silbi vokaal oli rõhulisem. Selle vastupidise assimilatsiooni kohta võib leida näiteid eri läänemere-soome keeltest. Mainin siin lüüdi murrete juhtumid *muqat vierahijke tervehuden* (< **tervehüden*) 'tervehti vieraita' (Ojansuu, Kujola, Kalima ja Kettunen, Lyydiläisiä kielennäytteitä, SUST LXIX, lk. 144) | *tuojn mina sille tervehut* 'Toin minä sinulle terveisiä' (seals., lk. 92). Samasugust arengut esindavad ka soome partitiivvormid

⁶ Nagu näha, tarvitatakse possessiivsufikseid sageli *us-*, *üs-*tuletisega ühenduses. Sel puhul tuleks ehk märkida, et ingeri murde omapärased omadusnimede ainsuse nominatiivid **pahhuusse(k)** 'Bosheit', **süvvüüsse(k)** 'Tiefe', **tervehüsse(k)** 'Gesundheit', **valgehüsse(k)** 'die Weisse', **lapsuusse(k)** 'Kindheit' jne. (Porkka, ID, lk. 120) väevait on muud kui kolmanda isiku possessiivsufiksiga varustatud vormid. Seda sufiksit on siis nähtavasti käsitatud tuletuslõppu kuuluvaks.

kuolleen, tulleen (< *kuollehen* < **kuolluhen*, < *tullehen* < **tulluhen*) jne.

Vepsas näib peale eelkäsitletud vormide leiduvat mõnigaid muudki, mis on ühenduses algupäraselt *us-*, *üs-* lõpu-
liste paradigmadega. Siinkohal ometi ei ole enam võimalik kõiki neid puudutada; need ka päriselt ei kuulu selle kirjutise alale. Siiski märgin, et niisugused vormid nagu vepsK Alazagj *ihte₁ifte*: pl. *ihte₁iftšed* 'samanlainen, одинаковый' | *tojžęifte*: pl. *tojžęiftšed* 'toisenlainen, другоякий' | Karhil *mēideifte* 'meidänlaisemme' | *kahteifte*: pl. *kahteiftšed* 'kahdenlainen', *hāne₁ oli gōu₁h kahteifte* 'hänellä oli kahdenlaisia jauhoja' || vepsA Pervakoi *mēide₁üttę*, *mīdejüttę*, *mēide₁üttę*, *mēide₁ittę* (nenditud ainult ühenduses *e₁ mēide₁üttę pagiše₁ķę* 'eivät puhu meikälaisittäin, meidän tapamme') kuuluvad oma lõpposa poolest ilmesti ühte vana paradigmadega **jüttüs*: **jüttüden*, mida näit. Tveri karjalas esindab *jüttüş*, gen. *jüttüön* 'tapainen, -lainen': *ženjüttüzie* | *tāmān-jüttüş viärüş* | *hiān on ühen-jüttüş* | *Kenen-jüttü-ōksi panęn* (näited Ojansuult, Pronominioppia, lk. 17). Häälikuline vahekord on siin sama kui paradigmadest *mitüş* ja *mifte*. Tüübiga *ihteifte* ilmesti kuulub kuidagi ühte see tüüp, mida esindavad *ühte₁vuifte*: pl. *ühte₁vuiftšed*, *kahte₁vuifte*: pl. *kahte₁vuiftšed*, kuid mil viisil, see tuleb jätta käesoleval puhul uurimata.

Lauri Posti.

Sur quelques formes fennobaltiques exprimant la mesure.

Dans cet article on traite d'abord de quelques formes dialectales de l'estonien du Sud qui sont employées pour exprimer la mesure et on constate que ce sont des formes fléchies des noms de qualité se terminant par *-us*, *-üs* (*jämmü*? < **jämüdet*, nom. pl. du mot **jämüs* 'épaisseur'; *koru₁ta* < **koryuttahen*, part. sg. + suffixe possessif, du mot **koryus* 'hauteur'; *va₁nude*, illat. sg. du mot **vanhus* 'vieillesse; âge'. Après avoir montré au moyen d'exemples que les noms de qualité par *-us*, *-üs* sont ou ont été employés aussi dans toutes les autres langues fennobaltiques pour exprimer la mesure, l'auteur traite ensuite des formes vepses du type *pit₁'le* 'd'une longueur de', *korttę* 'd'une hauteur de' etc., et parvient à cette conclusion, à savoir que ces formes, contrairement à une opinion récemment apparue dans la littérature scientifique, sont aussi dérivées des paradigmes en *-us*, *-üs* (vepse *pit₁'le* < **pitküden*, vepse *korttę* < **korküden*). Quant aux formes du pl. *pit₁tšid* part. pl. etc, l'auteur les fait dériver d'une forme primaire **pit₁küita* > **pitküsitä*. Provenant de cette dernière forme *pit₁kšid* s'est

changé en *pittšid'*, c'est à dire qu'entre deux voyelles antérieures, la première ayant disparu par syncope et la seconde étant un *i*, il s'est produit l'évolution $s > š > š'$ qui n'est connue ailleurs en vepse qu'après *i*. — Cette évolution, avancée par l'auteur comme ayant eu lieu entre deux voyelles antérieures explique aussi les formes de l'imparfait du vepse *lan̄kš̄in'* < **lan̄kesin*, *kattš̄iba*, < **katkesiβat* etc., dont l' *š* est restée inéxliquée jusq'ici.

Le paradigme vepse *mit'ŕ'e: mittšid'* (part. pl.) pourrait selon l'auteur provenir du paradigme **mittūs: *mittūden* qui est représenté au carélien par *mitūs: mittūön*. De la même façon la terminaison du type vepse *kahte, it'ŕ'e* 'de deux espèces' représente vraisemblablement le vieux paradigme *jüttūs: jüttūden* auquel en carélien correspond *jütūs: jüttūön*.

Le type olonetzien d'*ärevütteh* 'd'une épaisseur de' qu'on a pris pour un emprunt vepse est selon l'opinion de l'auteur le part. autochtone pourvu du suffixe possessif du nom de qualité **järeöüttähen* auquel, du point de vue de la formation, correspond entièrement l'estonien du Sud *piutta* < **piduttähen*.

Eesti keele transkriptsiooniküsimusi.

Käesoleva aasta „Eesti Keeles“ lk. 50 mainitud soomeugri transkriptsiooni arutlevail koosolekuil puudutati ka mõningaid spetsiaalselt eesti keele kohta käivaid küsimusi, millest siinkohal järgneva lühike kokkuvõte.

Teatavasti on eesti keele kvantiteediolud õige keerulised. Keerulisus muutub eriti silmatorkavaks, kui peale ühiskeele võetakse arvesse ka murdeid. Lühikeste ja pikkade vokaalide märkimises ollakse üldiselt üksmeelel, kuid diftongide ja pikkade konsonantide tähistamises on uurijatel olnud eri seisukohti. Ühiskeele ja enamate murrete diftongide, pikkade konsonantide ja konsonantühendite kvantiteeti on harilikult tähistatud järgmiste suhetega: *laulu* (gen.) ~ *laulu* (part.), *kañnu* (gen.) ~ *kañnu* (part.), *pañdi* (gen. sõnast p a n t) ~ *pañdi* (pass. ipf. verbist p a n e m a). Omapärase kvantiteediga Alutaguse ja rannamurrete diftonge ja pikki konsonante ning konsonantühendeid on märgitud järgmiselt: *laulu* (gen., part.), *kañnu* (gen., part.), *pañdi* (mõlemal juhul). Tegelikult on aga viimaste murrete vastavate ühendite häälikud veidi lühemad kui ühiskeele omad, s. o. ühiskeeles on *n* sõnas *kañnu* pikem kui rannamurdeis. Et tuua täpselt esile kõnesolevaid kvantiteedisuhteid, tuleks ühiskeeles ja ühiskeelega kvantiteedilt samalaadseis murdeis pikkust ja lühidust osutada järgmiselt: *laulu* ~ *laulu*, *kañnu* ~ *kañnu*, *pañdi* ~ *pañdi*. Alutaguse ja rannamurretes jääksid ära diakriitilised märgid, nõnda et neis tuleks niihästi ühiskeele tügeva kui ka nõrga astme vasted tähistada: *laulu*, *kannu*, *pañdi*.

Sõnades *saata, kooti, niiti, piitsa* jne. on esimese silbi vokaal enamasti tähistatud pikaks, kuigi üksikud uurijad on pooldanud ülipikkusegi märki. Õigupoolest on siin vokaal pika ja ülipika vahepealne. Sellepärast tuleks esitatud sõnu transkribeerida järgmiselt: *sáatta, kótti, niitti, piitsa* jne.

Poolhelitute (poolheliliste) konsonantide tähistamiseks on üldiselt tarvitatud *B, D, G*-märke. Nende konsonantidega samasugustes kvaliteedi- ja kvantiteedisuhetes olevat *s*-häälikut on aga märgitud helitu *s*-i märgiga: *isà, ús*. Et helitu ja poolhelitu (poolhelilise) *s*-hääliku esinemises on samuti murdevaheid, nagu *p, t, k* ja *B, D, G* juures, on vajaline, et neis murdeis, kus *s* ei ole täiesti helitu, tähistataks teda *z*-ga: *izà, úz*.

Järjekindluse pärast on vajaline, et foneetilises kirjaviisis märgitaks eesti kirjakeele *õ*-d kesk-*e*, s. o. *e*-märgiga: *edè, kevà, õ* tarvitamine transkriptsioonis võiks põhjustada lugemisel äravahetamist nasaleeritud *o*-ga.

Geminaatkonsonantide (ehk pikkade konsonantide) tähistamiseks on tarvitatud sama konsonandi märki kahekordselt: *kaññü, vakka, vätti, koñtti* jne., tahtes seega näidata, et silbivahe on neil juhtudel keset vastavat konsonanti. Konsonantühendeis on aga silbivahe jäetud märkimata, kui esimeseks osiseks on klusiil: *metsà* (gen.) - *meřsa* (part., ill.), *oksà ~ okša, ořra* jne. Järjekindluse mõttes oleks vajaline, et siingi kirjutataks vastav klusiil kahekordselt: *meřtsà ~ meřtsa, okřsà ~ okřsa, ořtra* jne. (Alutaguse murretes oleks järelikult *meřtsa ~ meřtsa*). Et aga klusiilide kahekordselt märkimine ei ole fonoloogiline ning tunduvalt raskendab kirjapanekut, tuleb tema tarvituselevõttu soovitada üksnes täpsemale märkimisviisile. Leksikaalseis ja häälikuloolisis uurimuisis võib jääda senisele uususele, s. o. tuleb märkida: *meřsa ~ meřsa, okřsà ~ okřsa* jne.

P. Ariste.

Sur les questions de la transcription phonétique de la langue estonienne.

Ici on traite des réformes adoptées par la commission estonienne pour la transcription phonétique. Tandis que les généralités sont présentées dans l'article précédent (v. Eesti Keel 1937, p. 50 sqq.), ici on embrasse plus étroitement quelques questions importantes de la phonétique estonienne.

Ungari keeleharimisliikumisest.

Et ungari keele viimaseaegse kujunemisega mitmeti ei saadud rahul olla, siis tekkis vastukaaluna selles ilmnevaile tendentsidele nn. keeleharimisliikumine.

See liikumine on aga meie arvates midagi oluliselt muud kui keele uuendamine. Keeleuuendus teostus ungari keeles 18. sajandi teisel ja 19. sajandi esimesel poolel, kuna vaidlusi selle üle jätkus veel 19. saj. lõpuni. Keeleuuenduse püüdeks oli keele rikastamine, puhastamine ja kaunistamine selle täiuslikuks väljendusvahendiks tegemise otstarbel. Peategevuseks oli siis uute keelekujude loomine lünkade täitmise eesmärgiga.

Seevastu on moodsa keeleharimisliikumise eesmärgiks esijoones võidelda senitarvitatud ehtsate ja üldiselt levinud ungari sõnade, ungarliku lauseehituse ning väljendusviisi säilitamise eest ja takistada keelepruuki sissetungivate vigaste vormide, tarbetute võõrsõnade levimist.

See liikumine pole uus, pigemini võib ütelda, et ta on uuesti sündinud. Ta oli olemas juba siis, kui Gábor Szarvas a s a. 1872 asutas ajakirja „Magyar Nyelvőr“ (Keelevalvur) keeleuuenduse poolt vigaselt moodustatud sõnade ja igasuguste võõrapärasuste vastu võitlemiseks.

Eriti tunnustatav oli selle ajakirja võitlus võõraste elementide vastu. Ka tema püüded, mis olid suunatud vigaste vormide kõrvaldamisele keelest, pälvivad tõsist tähelepanu. Juhtus muide küll sedagi, et võideldi ka õigete ja keeles juba kodunenud vähem-soovitavate, kuid tarvilike sõnade vastu.

Pärast Szarvasi surma kaotas liikumine palju oma intensiivsusest ning „Nyelvőri“ tegevus siirdus rohkem puht-keeleteaduse alale. Nüüdki ilmus teoseid õigekeelsuse kohta, kuid organiseeritud liikumine puudus.

Kõige selle tagajärjeks oli, et eriti pärast Maailmasõda võõrapärasused võtsid järjest enam maad ungari keeles. Et sellist asjadekäiku takistada, asutas Ungari Teaduste Akadeemia Keeleteaduse Sektsioon erilise Keeleharimise Osakonna¹ László Négyes y'ga eesotsas. Selle liikmeiks valiti ka akadeemia teiste osakondade ja teaduslike seltside esindajaid kui ka kirjanikke ja muid avalikke tegelasi. Jaanuarist 1932 alates antakse akadeemia toetusel välja aja-

¹ Hiljem kujunes sellest iseseisvam Keeleharimise Toimikond.

kirja „Magyarosan“ (Ungaripäraselt), mis juba oma esimese ilmumisaasta lõpul levis 9000 eksemplaris. Selle toimetajaks sai József Nagy, hiljem Miklós Szirmai.

Vastse liikumise üldpõhimõtted esitas József Nagy (M.² I, lk. 29—39). Ta võtab arvesse keele arenemist ning soovib ettevaatlikkust keele muutumise tagajärjel tekkinud uute sõnakujude üle otsustamisel. Sageli on kahest paralleelvormist mõlemad ühtviisi levinud ning ühtviisi õiged³. Tuleb hukka mõista meelevaldset reeglite püstitamist, ent niisamuti ei saa tunnustada teist äärmust: õigekeelsuse eitamist. Kui vigast keelt üldse ei ole, siis räägivad ka need õieti, kes keelt ainult murravad.

Siit järgneb, et kõik, mis on tekkinud keele loomuliku arenemise tulemusena, on õige, võidelda tuleb aga võõraste mõjude ülekätmineku vastu. (Seepärast ongi kõnesoleva ajakirja nimeks võetud „Magyarosan“ (Ungaripäraselt).

„On küll tõsi, et kõigisse keelisse järjest nõrgub võõraid elemente, kuid iga haritud rahvas püüab säilitada oma keele terviklust ning omapära. Igal keelel on oma eri-ilme, individuaalseid jooni, mida peetakse väärtuslikuks ning hoiatavaks nagu rahvavaimu teisigi avaldusi“ (M. I, lk. 37).

Keeleharimisliikumise juhtmõte on siis purism: võitlus võõrapärasuste vastu. Kuigi rõhutatakse, et tähtsam on võidelda morfoloogiliste ja süntaktiliste võõrapärasustega (M. I, lk. 8, 37), tegelevad seni-ilmunud kirjutised peamiselt võõrsõnade-küsimusega. Nende kohta on järgmised seisukohad välja kujunenud.

1. Võõrsõnu, mis on sajandite jooksul keeles kodunenud (siis teatava eaga laensõnu), võib loomulikult ka edaspidi tarvitada. Astutakse välja ainult uuemate, üleliigsete vastu (M. II, lk. 97 jj-d), nagu *aktuális* (aktuaalne), *adminisztráció* (administratsioon), *flotta* (laevastik), *generális* (kindral). Nende tarvituselevõtuga vaibuvad unustusse algupärased sõnad *időszerű*, *ügyvitel* resp. *közgazgatás*, *hajóhad*, *tábornok*, ning keel kaotab oma omapärasust. On koostatud terved sõnaraamatud võõrsõnadest, mida on võimalik ungari omade sõnadega asendada.

2. Kui võõraid sõnu õigel ajal ei kõrvaldata, siis ilmub nende järjest lisaks ka tuletisi. Näit. käib *statisztika*'ga kaasas *statisztikus* (M. I, lk. 78), sõnale *revízió* pro *átvíviz-*

² M. = „Magyarosan“.

³ Selline käsitlus on seda arusaadavam, et ungari ühiskeel on väga ühtlane ning selle võrdlemisi vähesed rööbik-kujud ei põhjusta arusaamatusi.

gálás, ellenőrzés, perújítás järgneb *revizionális pro felülvizsgáló (eljárás), revideál pro átnéz, átvizsgál, ellenőriz, rendez, szabályoz, javít, revizor pro ellenőr* (M. III, lk. 130).

Teiselt poolt tuleb nentida võõrsõnade järjest lisanduvat laiutamist tähenduse alal: *probléma* tähendas varem ainult tähtsat küsimust, aga nüüd ta on ungari oma sõnade nagu *feladat* (ülesanne), *tennivaló* (tehtav), *tétel* (teesis) sünonüümiks ning tagasitõrjujaks (M. III, lk. 112 jj-d, II, lk. 109).

3. Mõnelt poolt väidetakse, et ungari sõnade hulgast ei leia täpseid vasteid teatavatele võõrsõnadele. See märkus on vahel õige, sest sõnadel on peale objektiivse tähenduse veel afektiivseid jm. nüansse. Mingit mitmetähenduselist võõrsõna seega tuleb lauses asendada kord ühe, kord teise oma sõnaga. Nii näit. ei leidu ungari keeles sõnale *konservatívne* täpselt katvat vastet, kuid on vähemalt viisteist sõna, millega konservatiivsuse eri nüansse hoopis tabavamalt saab edasi anda (M. I, lk. 77). Keele „vaesuse“ taga seega õieti peitub selle rikkus.

4. Võõrsõnade tõlkimist (tõlkelaenusid) esineb ka ungari keeles rohkesti. Ükski kultuurkeel ei tule toime ilma nendeta, kuid keele iseloomu vastaselt moodustavad sõnad tuleb siiski kõrvaldada. Nii on ungari keelele võõrad sellised liitsõnad, mille esimene osa on verbitüvi, nagu eesti sõnas *murdvaras*, ung. *jármű* („käi-riist“ = liiklemisvahend), mille asemel tuleb ütelda *járómű* („käiv riist“). Samuti tuleb võidelda nende tõlkelaenude vastu, mis kipuvad anastama ürgsete omade sõnade õigusi. Niisugused on näit. *felső lábszár* (<Oberschenkel) pro *comb, álhaj* (<falsches Haar) pro *vendéghaj*, jne. (M. III, lk. 10, 11).

5. Keeleuuduse vigaselt moodustatud, kuid tarvilikude sõnade suhtes on seisukoht järgmine: „Võime vihas-tada, et nad on tekkinud, kuid ühtlasi ka rõõmustada, et nad on olemas.“

6. Võõrsõnade asemele, millel pole häid vasteid ung. keeles, püütakse luua uusi sõnu (siin läheneme teatud viisil keele uuendusele). Mõned ajalehed korraldavad sõnavõistlusi suuremate või vähemate tulemustega. Eriti viljakas on sel alal olnud spordi-ajalehe „Nemzeti Sport“ (Rahvuslik Sport) tegevus, mis õnnestunud uusloomingute tarvituselevõtuga neid palju on levitanud. Sellised uued sõnad on *öttusa* (viievõistlus), *edzés* (treening), *ökölvívás* (poksimine), *szöglet* (korner), *rajt* (start) jne. (M. IV, lk. 158—9).

7. Kui välismaa kohanimel on olemas ka ungaripärane vaste, siis tarvitame seda kõnes ja kirjas. Nii ütleme ja kirjutame: *Bécs* (mitte *Wien*), *Boroszló* (mitte *Breslau*), *Drezda* (mitte *Dresden*), *Velençe* (mitte *Venezia*) jne. (M. II, lk. 9 jj-d). Need ungaripärased nimetused ulatuvad kaugele minevikku ning peegeldavad sajandeid kestnud kultuurisuhete mälestisi (M. III, lk. 118—121).

8. Palju on vaieldud võõraste isikunimede üle. Varem kohandati niihästi koha- kui isikunimesid ning iga rahvas kirjutas ja hääldas neid oma häälikusüsteemi kohaselt. (Vrd. lad. *Horatius*, sks. *Horaz*, prts. *Horace*, it. *Orazio*.) Uuemal ajal rõhutatakse mõnel pool, et nimi on eraomand, mida ei tohi muuta. Seda mõtet pole aga võimalik järjekindlalt teostada. Kreeka, vene jm. nimed tuleb ikka kuidagi transkribeerida, jne.

Ajaloolised nimed alistuvad teatud muutustele vist peagu kõigis keeltes. Näit. mainitagu ingl. *William the Conqueror*, prts. *Guillaume le Conquérant*, it. *Guiglielmo il Conquistatore*, sks. *Wilhelm der Eroberer*, ung. *Hóditó Vilmos*. Vrd. ka eesti Punapart'i jne. Uuemal ajal välismaalaste perekonnanime võimalikult ei muudeta. Eesnimi küll tõlgitakse, kui sel on ungari vaste.

On veel teinegi küsimus isikunimedega ühenduses. Vastupidi teistele Euroopa keeltele tarvitame isikunime perekonnanime järel. (Niisugune järjekord tohiks paremini vastata ka eesti keele iseloomule. Rahvapäraselt ju öeldakse *Tõnissoni Jaan* ja *Otsa proua prooua Otsa*.)

Uuemal ajal on ka ungari keeles võõraid nimesid paiguti hakatud tarvitama muutmatus järjekorras. See tarvitusviis on meie keelele võõras ega vasta meie traditsioonidele. Ebajärjekindlusest on juhtunud mõnikord arusaamatusi haruldasemate nimede puhul: ei tea, kumb on ees-, kumb perekonnanimi. Ka selliste võõritimõistmiste vältimiseks tuleb võõrasteski nimedes tarvitada traditsioonilist ungari järjestust.

Häälikuõpetuse alal ei ole liikumine toonud keelde olulisemaid muudatusi. Üldiselt ta seob ennast nende juhiste, mis sisalduvad „Ungari õigekirjutuse reeglites“ (*A magyar helyesírás szabályai*). Raskem on kokku võtta vormi- ja lauseõpetuse alal esinevaid võõrapärasusi. Sellekohased kirjutised kõnes-olevas ajakirjas tegelevad rohkem üksikasjadega. On olemas mõni kokkuvõtlikumgi teos,

kuid varemast ajast (B. Kelemen: Jó magyarság, 1906; Zs. Simonyi: Helyes magyarság, 1903, 1905, 1914).

Morfoloogilis-süntaktilise võõrapärasuse näitena mainitagu, et sageli mõni käändelõpp võõra mõju all võtab uusi funktsioone ning hakkab välja tõrjuma selles tähenduses teisi sufikseid. Seda tähistab näit. *-nál, -nél* (juures) tarvitamine juhtudel nagu *a gyermek nevelésénél* (pro *-ben* 'sees') 'lapse kasvatamisel', *a javaslat tárgyalásánál* (pro *-kor* 'ajal') 'ettepaneku arutamise ajal', jne. Selliseid võõrapärasusi on muidugi raske selgitada teises keeles, seepärast piirdugem ainult nende küllaltki sagedase esinemise nentimisega. Nad on enamasti saksa päritoluga ning meie keelde tulnud tihedate kultuuriliste, majanduslike ja poliitiliste suhete tagajärjena. Nende osutamisel peab ettevaatlikult toimima, arvestades seda, et samasugused konstruktsioonid võivad sageli olla samaste psühholoogiliste eeltingimuste tulemuseks, ilma üksteisest olenemata. — Sõnade ja lausete oma- või võõrapärasuse üle otsustamisel võetakse arvesse niihästi suurte kirjanikkude kui ka rahva keelt.

Kõige lõpuks olen jätnud liikumise menetlusviisi kirjeldamise, sest see ühtlasi näitlikustab ka tema seniseid tulemusi.

Liikumise üks ning peamine vahend on, nagu ülemal juba tähendatud, viis korda aastas ilmuv ajakiri „Magyarosan“. See arvustab ajakirjanduses, raamatutes, raadios, jutlustes ja igapäevases kõnekeeles esinevaid võõrapärasusi, osutab vigu ning pakub nende asemele õigeid ungari-päraseid väljendeid. Ent ta haarab veel sügavamale. Ta otsib põhjusi, miks võõrapärasused levivad. Sellisteks põhjusteks on: sajandeid kestnud poliitilised ja majanduslikud sidemed Austriaga, jätkuv saksa kultuuri mõju, teatava määrani ka ladina keele ja kultuuri tähtis osa Ungari minevikus. Viimastel aastatel on võõrapärasusi levitanud ajalehtede ja radio päevauudised, sest välismaalt tulevad sõnumid tõlgitakse hoolimatult, teiselt poolt kaubandus, mis ei ole täielikult ungarlaste käes, ja mitte kõige viimases järjekorras ka harituna näida tahtmine.

Kõigi nende mõjude vastu ühe ainsa ajakirja pingutusist ei piisa. Seepärast püüab Keeleharimise Toimkond oma aateid võimalikult laiematesse ringkondadesse istutada. Algul juba kutsuti kokku Budapesti ajalehtede toimetajad ning paluti nende toetust liikumise populariseerimiseks. Ühtlasi võeti vastu terve rida konkreetseid ettepanekuid ajakirjanduse-keele puhastamiseks. Need trükiti ning saa-

deti toimetustele, et reeglid alati ajakirjanikkude silma ees oleksid. Hiljuti otsustati, et neid nõupidamisi järjekindlalt igal kolmandal kuul peetakse.

Saadeti üleskutsed mitmesugustele asutistele, teaduslikele seltsidele ja kutseorganisatsioonidele, et nad registreeriks kõik oma ala oskussõnad ning revideeriks neid ungaripärasuse seisukohalt.

Liikumine saavutas sedagi, et üks Budapesti ajaleht toimetas raamatukese (Pesti Hirlap Nyelvõre = Budapesti Uudislehe keelevalvur), mis valgustab ung. keele iseloomu ja sõnastikus kokkuvõtlikult annab võõrsõnade ja -väljendite ungaripäraseid vasteid. Ilmunud on ka selle raamatu teisend Erdély'is elavate ungarlaste tarvis, mis peab silmas eriti Rumeenia valitsuse ajal levinud võõrapärasusi.

Praegusel hetkel arusaadavalt pole veel võimalik saada täielikku ülevaadet keeleharimisliikumise tulemusist.

Leidus ka üksikuid, kes väljendusid selle liikumise vastu, kuid üldiselt suhtutakse liikumisse pooldavalt. Ajakirjanduses aeg-ajalt avaldatavad kirjutised osutavad, et liikumisel on vastukõla laiemates ringkondades.

Lühikese ajaga ei ole olnud võimalik kõike saavutada, ent kuigi veel rohkesti jääb soovida, ometi juba praegugi ilmneb paranemine keelepruugis, ning see annab julgust töö hoogsaks jätkamiseks.

A. Mjazovszky.

Mouvement de correction de la langue hongroise.

Contre les expressions étrangères il se fit une réaction dont le porte-parole est la revue „Magyarosan“ (A la Hongrois). Comparé avec la renouation de la langue du XVIIIe et XIXe s., ce mouvement cherche à remettre en usage les formes originales déjà existantes, mais écartées par des expressions empruntées. Le principe du mouvement est le purisme: lutter contre les mots et les expressions qui reflètent l'esprit étranger. Le plus grand résultat se montre au domaine du vocabulaire, où l'on crée au besoin même des mots nouveaux.

La propagande de la presse popularise et aide à réallser les buts du mouvement.

Jaatamist tähendavaist sõnadest eestis.

Kõigis moodsais Euroopa keeltes on olemas mingi sõna *jah*-mõiste väljendamiseks. Aga need sõnad ei ole vanad. Ladina keeles polnud seesugust sõna, veel vähem kreeka keeles. Platoni dialoogides vastatakse küsimusele: „Kas sa oled

sedä ütelnud?“ vabalt: „Ütlesin seda“ või „Mina küll“ või „Kindlasti“. Seepärast siis romaani keeled pididki looma selle vaste igatiüks omade abinõudega ¹.

Nende ridade ülesandeks on anda ülevaadet neist vahendeist, millega eesti keeles *jah*-mõistet väljendatakse. Eesti *jah*-sõna ise on germaani algupära ².

Teatavasti sõna asend lauses, sõna- ja lauserõhk, hääle-kõla jne. annavad mõistet väljendavale sõnale lisaks veel rea tundevarjundeid. Keel ei ole ju ainult mõistete, vaid ka tunnete väljendaja.

Avaldist *jah*, *tulen* näiteks võib esitada õige mitmes varjundis. Kiirel häälendamisel ja sõna *tulen* rõhutamisel sisaldaksid antud sõnad valmisolekut; ühtlaselt mõlemaid eraldi rõhutades — kindlat tahet; häälele vastavat värvingut andes — tüütust, vastumeelsust; ümberpööratud asendis aga, sõna *jah* rõhutades — edevust, jonni jne. Seega on neil sõnadel peale jaatamise täita, mõistete täpsel väljendamisel, veel eriülesandeid.

Jaatusi tarvitatakse kas vastusena

A — käsule, soovile,

B — küsimusele, või

C — heakskiidu ja tähelepanu avaldusena kõnele, jututusele.

Primaarsemalt jaatatakse žestide abil, nagu: 1) peanoogutamine, 2) seesama ühes silmapilgutusega, 3) käe löök (näit. koosolekul vastuvõetud otsuste fikseerimisel) ja teisi võimalikke üldiselt-tarvitatavaid kui ka individuaalseid žeste.

Neile järgneksid jaatused

a) interjektsiooniga: *m-mh*,

b) otseste jaatustega: *ja, jaa, jaah, jah, jaha, jahajah, jahajaha, jahjah, jaja, jajaa, jajah; neh, neheneh, neneh, nehneh; nojah, noneh; ju, juju* jne., kusjuures peamiselt lühikesi jaatusi tarvitatakse sageli kahekordistatult, elavale kõnele seega nagu rohkem kaalu andes.

Samuti võib vastata kõigile jaatust eeldavaile avaldusile (A, B, C) sõnadega: 1. *arusaadav, arusaadavalt, endast mõista, igatahes, iseenesestki, just, just nii, justament, kindel, kindlasti, küll, loomulikult, muidugi, mõistagi, nii, nõnda, selge, teadagi, tõesti, täiesti, täitsa*; 2. *kuidas siis, kuidas veel, miks ei, miks mitte* jne.

¹ Vt. A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*. Tome II, 1936, lk. 36.

² Vt. E. N. Setälä, *Bibl. Verz.* (FUF XIII), lk. 370.

Palju rohkem on neid jaatusi, millega võib reageerida kas ainult käsule; soovile (A), küsimusele (B), heakskiidu ja tähelepanu avalduseks kõnele, jutustusele (C), või ainult kahekaupa kombineeritud avaldistele (AB, AC, BC).

Alljärgnevate jaatustega väljendatakse 1. A-rühmas:

a. heakskiitu, nõusolekut: jääb nü, jäägu, jäägu nii, sedamoodi, sedasi, sedaviisi;

b. käsutäitmist: jääb sellega, kuulan, saab tehtud, uhtii, upa;

c. üleolekut: las' (lase) käia, l. minna, l. lennata, l. sõita, l. tulla, l. venida jne.

2. B-rühmas:

a. heakskiitu, nõusolekut: igapidi, igati, igatikanti, igatipidi, kõigiti, kõlbab, käib, ole hea, ole nii hea, palun, võta vaevaks;

b. kinnitust: ausõna, mehesõna jne.

3. C-rühmas:

a. heakskiitu ja nõusolekut: enaikka, etskae, kasnäe, kuule ikka, soo, soo-soo, sooh, tskae, vaata, vaata-vaata, vaata ikka jne.

4. AB-rühmas:

a. olekut: ala, alalõpmata, alati, iga kell, igal ajal, ikka, ilmastilma, lõpmata;

b. valmisolekut: jalamaid, kohe, korralt, korras, (hea)-meelega, meelsasti, olgu, otsekohe, otsemaid, paugupealt, päri, püüan, sedamaid, silmapilk, tehtud, valmis, väga, üks moment; vrd. ka argoolisi: kärts, kärts ja põmm, külmalt;

c. võrdlust: nagu ila, n. lind, n. nool, n. püssipauk, n. tigu, n. tuisk, n. tuul, n. vesi, n. viuh, n. välk jne.

5. AC-rühmas:

a. heakskiitu, nõusolekut: hea, hästi, hüva, hüvasti, ilus, kena, mõnus, tore, tubli, tõsi, õige; vrd. ka argoolisi: kihvt (kift), käre, kärtsa, maru, oleme rääkind, priske, vahva, vahvnoi, vunts, äge jne.

6. BC-rühmas:

kinnitust: üks ole, üks ta ole, klapib, tõik, onju jne.

Eri tähendusvarjundit annavad abisõnad: aga, eks, ka, no jne. Liitudes jaatamist märgitsevate sõnadega nagu: just, ikka, muidugi, miks mitte jne. vähendavad või suurendavad nad põhisõna tähenduse kraadi, näiteks: ka sedasi, no muidugi, aga just.

Suure rühma moodustavad jaatused, mis saadakse:

1. rõhutatud ja vastust eeldava sõna kordamisega, ükskõik missugusest sõnaliigist (verbe vaadeldakse eraldi) sõna on, näit.

A. Tule ruttu! — Ruttu.

B. Kas ostsid hobuse? — Hobuse.

C. Siin seisab mees. — Mees.

2. verbivormide kordamisega, olgu need lauses rõhulises või rõhutus asendis, näit.

A. Tule siia! — Tulen.

B. Kas tuled? — Tulen.

C. Ta tuli järele. — Tuli.

Ühenduses seniloeteldud jaatamist tähendavate sõnadega ja abisõnadega võimaldavad verbid moodustada jaatusi, mis eeldavad:

a. käsutäitmise edasilükkamist: *eks ma tule, küll tulen, küll ikka tulen; tulen hiljem, t. kord, t. kunagi, t. millalgi, t. pea, t. pärast, t. varsti, tulen ükskord;*

b. käsutäitmist, valmisolekut: *jah tulen, tulen küll;*

c. kahtlust: *tulen vist, t. vast, t. vahest; võib-olla tulen, küllap vist tulen;*

d. ükskõiksust: *tulen ka; tulen, kui soovid, ju tulen;*

e. kiuslikkust: *tulen muidugi, t. jah, t. just, t. ikkagi, ikka tulen, tulen ju, tulen aga, tulen noh, ka nii tulen, kuid tulen, aga tulen, miks ei tule;*

f. järeleandlikkust: *küllap tulen, peaaegu tulen;*

g. heatahtlikkust: *püüan tulla, katsun t., tahan t., kui lubad;*

h. nõusolekut: *kao, lenda, lippa, lidu, punu, pista, põõna, vilista, värista (varvast) jne.*

Kokkuvõtteks võiks ütelda, et kõik loeteldud sõnad ei ole üksikult võttes jaatused, vaid täidavad teatavates olukordades jaatuse funktsiooni. Koguni otseseilgi jaatustel pole absoluutset jaatavat tähendust, sest neid saab kasutada ka muil juhtumel, eriti ironiseerivais ja parastavais väljenduses, kus appi astub hääle värving.

A. Laan.

Sur les mots exprimant l'affirmation en estonien.

On traite ici des mots estoniens exprimant l'affirmation, comme réponses a). soit à un ordre ou à un souhait, b). soit à une question, c). soit comme une expression d'approbation et d'attention portée à un discours, à un récit.

Raamatute ülevaade.

Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. IV. Die ehemalige Ausbreitung der Lappen und Permier in Nordrussland von **Max Vasmer**. Sonderausgabe aus den Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse. 1936, XX. 97 lk. + kaart.

Prof. Vasmeri huvitavad uurimised soome-ugrilaste muistseist asukohtadest Venemaa kohanimedega valgustusel jätkuvad. Nende uurimiste varasemaid tulemusi on juba kahel korral tutvustatud „E. Keele“ lugejaile (vt. EK 1935, lk. 76—8 J. Mg. ja seals., lk. 195—7 A. Raun)¹. Kõnealune laplaste ja permlaste (s. o. sürjanite ning votjakite) varasemaid asukohti kohanimedega-ainestiku (järve- ja jõenimedega) põhjal käsitlev töö üldiselt baseerub autori poolt eelnevais samalaadseis kohanime-uurimisis omaks võetud metoodilisil alusel. Töö esipool (lk. 3—45) käsitleb laplaste, kusjuures toeks on olnud eriti Wiklund'i samasuunalised, Venemaa laplaste-ala kohta kahjuks ebatäielikud uurimused. Arvestades lapi laensõnade levikut põhja-vene murdeis, ajaloolisi andmeid läänemere-soomlaste ja venelaste edasiniikumist Põhja-Venes jm. asjaolusid, Vasmer pärast lapi kohanimetüüpide selgitamist (lk. 14—22) analüüsib kubermangude ja maakondade kaupa arvatavaid Põhja-Vene lapipäraseid nimedid (lk. 22—43). Kokkuvõttes (lk. 43—5) ta leiab, et kohanimedega töestusel laplaste esialad on ulatunud praegusest palju kaugemale itta (Arhangeli kuberm.) ja lõunasse (Olonetsi, Novgorodi, Vologda kuberm.). Permlaste esialadega käsitlemisel jällegi loomulikult arvestatakse nende alade kohanimedega varasemaid käsitlusi (Sjögren, Smirnov, Veske) ja fikseeritakse sürjani- ja votjakikeelsete veekogu-nimedega tüübid (lk. 47—59), enne kui asutakse venestunud alade permi-päraseid kohanimesid analüüsima (lk. 59—84). Kohanimedega vaatluse kokkuvõtteks (lk. 84—5 jj.) võidakse konstateerida, et permlaste varemisi on asunud praegusest tunduvalt läänemal (Arhangeli kub. — kus nad enne läänemere-soomlaste ja venelaste põhjasse siirdumist pidid olema ehk umb. 10. saj. p. Kr. laplaste otseseiks naabreiks —, lõuna pool ulatudes kuni Valgjärve ümbrusse ja Kaasani ning Kostroma kub.).

Kohanimedega etümoloogiseerimisel osutab Vasmer soome-ugri keeleteadusest eemal seisjana küllaltki hääd soome-ugri keelte kohta käiva kirjanduse tundmist, näit. hääd tagajärgedega kasutades Toivonen'i (FUF XIX), Uotila' (MSFOu. LXV) jt. uusimaid, usaldatavaid etümoloogilisi lähte kohti pakkuvaid uurimusi. Kuna veekogu-nimedega osistena figureerivad tihti kalanimed, oleks mõnigi kord kasu olnud J. Sebestyén-Németh'i (NyK XLIX) uurali kalanimedega-uurimuse tsiteerimisest (näit. Vasmeri lk. 77 sürj. jody 'Brachsen...' puhul vrd. Sebestyén-Németh, lk. 58). Töö etümoloogilisele osale leiduks muidki lisa-allikaid. Häälkilised motiveerimised (eriti sm.-ugri väheuuritud vokalisimi alal) pole alati küllalt põhjalikud, nii et kohati tunnukse jäävat liialt vabad käed autori — tõi küll kohanimeuurimises taoti otse paratamatule ja kiidetavalegi — intuitsioonile (näit. lk. 38 Olonetsi *čilmozero* ja lapi *čoałbme* 'Meerenge, Sund'

¹ Vrd. ka FUF XXIV, Anzeiger, lk. 10—17, kus Ravila teravalt arvustab Vasmeri merjalaste-käsitelu.

võrdlemisel). Töös käsitletud maa-ala läänepoolseima osa (Arhangeli, Olonetsi, Novgorodi kub.) lapi- resp. permipäraseiks arvatud kohanimed hulgas tunnukse olevat rida nimesid, mida võiks ja monikord isegi peaks pigemini seletama läänemere-soomelisiks (näit. seesama mainitud *Čilmozero* — karjalas on tuntud tüvi *išilmu-*; lk. 27 *Kod'* võiks ka lmsm. *koti*-sõnaga ühte kuuluda; lk. 19, 31, *Počezero* võiks ka karj. *potiši* 'siga, pörsas' -sõna abil seletuda; venekeelsed kohanimed *Loš, Lopskoje* jne. ei tarvitse kõik ühenduses olla *lappi*-sõnaga, vaid osalt neis võiks ka peituda lmsm. kohanimi *Loppi*, vrd. lk. 21; *Kukas-Ozero* lk. 24 ja jõenimi *Kukas* lk. 37 ei tarvitse olla lapipäraseid, võrreldagu kas või näit. sm. sõna *kukka* 'lill, õis'; lk. 35 *Pakozero* puhul võrreldagu sm. *pakko*, aun. *pakko* 'valu, pakitsus', verbi *pakku* 'hüpata, langeda' jt. seda laadi tüvesid; lk. 38 *Kečzero* võib ehk ühte kuuluda aunuse sõnaga *keišoi* 'ring', jne.). Vasmeri püstitatud iaplaste (resp. permlaste) esialgse asuala läänepiiri üksikute kohanime-etümolooגיעte võimalik äralangemine siiski küll väga oluliselt ei peaks muutma. Autor ka ise ei pretendeeri üksikasjus lõplikule otsustamisele (lk. 84, § 14 algus: „Mag auch manche der im vorstehenden gebotenen Einzeldeutungen nicht abschliessend sein...“), ja töös kahtlemata on rida detaile, mis edaspidi peaksid tulema revideerimisele, kuid selle töö põhisuunad ja lähtekohad tunnukse olevat rajatud küllalt kaalutud, meetoodilisile aluseile, mis oma olulises osas on usaldatavad ja edaspidiseilegi veel spetsiaalsetele samateemalistele tööle osutuvad hääks põhjaks ning teenäitajaks.

J. Mg.

Bálint Csűry, *Szamosháti szótár*. A Magyar Nyelvtudomány Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával), Budapest I (A—K) 1935, II (L—Zs) 1936. 573+450 lk., 73 joonisega.

Seda suurt sõnaraamatut juba on arvustanud L. H., Vir. 1936, lk. 361 jj-d, István Sági alakirjas „Magyar Nyelv“ 1936, lk. 333 jj-d ja Y. H. Toivonen, FUF XXIV, Anz., lk. 17 jj-d. Sági arvustuse ühtlasi antakse seletust Ungari Keeleteaduse Seltsi murd-uurimistegevuse kohta üldse. Et mitmesugustel põhjustel ei olnud võimalik teostada süstemaatilist ülerrigilist murdeainete kogumist, siis võeti käsile üksikute põhitajade monograafiate ettevalmistamine. Nendest on nüüd valminud kolmas, B. Csűry vaadeldav teos, kuna kaks eelmist (E. Horváth'i ja L. Erdélyi' töö) jäid pooleli Maailmasõja tõttu. See on siis esimene ungari rahvakeele-sõnaraamat, mis esitab teatud murde kogu sõnavara. „Szamosháti“ murret kõneldakse Szamos'i jõe (Tisza haru) mõlemal kaldal, Szinyérváralja'st kuni Mátészalka'ni. Sõnaraamatu kitsamaks aluseks on autor võtnud oma koduküla Egri murde. Kogumist ta teostas ideoloogilisel alusel, erilist tähelepanu osutades sõnavaraga assotsieerunud kujustlusvarale. Täendusnüansse esitatakse seejärel õige rikkalikult. Sellise täieliku sõnaraamatu varal on siis ka võimalik kindlaks teha, missugused ühiskeeled sõnad on tuntud kohapealse murdes ja kui suur mõju on keeleuendus avaldanud kõnesolevale murdele. — Sõnaraamatus kõigepealt esitatakse märksõna, milleks on tegelikult esinev või konstrueeritud ung. kirjakeelne kuju. Sellele järgneb murdekuju, tähenduseseletus ung. keeles (harilikemal sõnul ka saksa keeles), ronkesti näitelauseid, tarbekorral üksikasjalisemaid rahvateaduslikke seletusi, häid jooniseid. Transkriptsioon on kombineeritud ung. ortograafiast ja fonetilisest märkidest, on aga seletust hoolimata üsna täpne.

Avaldades rõõmu selle suureväärtuselise teose ilmumise üle jääb vaid ühes seniste arvustajatega soovida ning loota, et ungari murdeuurimine siitpeale suuremat hoogu võtab.

A. R.

Tadeusz Kowalski, *Zur semantischen Funktion des Pluralsuffixes -lar, -lär in den Türkssprachen*. Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Orientalistycznej Nr. 25. Kraków 1936. 34 lk. ühes poolakeelse resümeeaga.

Käesolev türgi pluuralsufiksi käsitus on mitmeti huvitav ja tähtis just ka üldkeeleteaduslikult seisukonalt. Kõnesolevat sufiksist nimelt sageli tarvitatakse ainsuse tähenduses suurema ekspressiivsuse saavutamiseks, hüpokoristlikus (hellitlevas) mõttes, nagu muidu deminutiivi, või siis *pluralis maiestaticus*'e väljendamiseks. Näib nii, et tatari mõjuga tuleks seletada sellise ekspressiivse pluurali tarvitamist ka votjaki rahvalaulu-keeles juhtudel nagu (MU) *tunne džitjos ma-y(i) säükim?* 'Warum ist der abend (*džit* 'õhtu', -*jos* pl. tunnus) heute so kühl?' SUSA XI, lk. 14, *mardžan karijosli kiñ siplanem* 'Wer würde die Stadt (*kar* 'linn', -*li* allat. suf.) *Mardžan* lieben', ts. t., lk. 32, jne. — Sõeludes sufiksi *-lar, -lär* seletuskatseid tähendab K. ainult niipalju, et arvatavasti kõik *l*-lised sufiksist türgi keelisk *-la, -lar, -lyy (> -ly)*, *-lyq* on omavahel kuidagi algsuguluses.

See vägagi õpetlik uurimus paneb mõtlema ka soome-ugri algupärasetele pluuralitunnustele. Teatavasti on neid tervelt neli (Vt. *Š z i n n y e i*, *Sprw.*², lk. 51 jj.): *t, k, i* ja *n*, millel kõigil algupäraselt vist küll on olnud eri funktsioon. Neid viimaseid aga on praegusist keelist raske kindlaks teha. Võime küll nentida, et *t* on nominaalne *par excellence* (Ka verbi 3. isik on ju algselt nominaalne vorm!), *k-d* jälle tunneme peamiselt verbi (ja pronoomeni) 1. ja 2. isikust, *n* osutab eriti omandite mitmest possessiivsufiksiste süsteemis (kuid nähtavasti mitte ainult seda, vt. *Mark*, *SUST LIV*, lk. 274) jne., ent kõikjal pole see nii, ning teravate piiride tõmbamine pole võimalik. See küsimus vajab veel üksikasjalikumaid uurimusi. — Pluurali sufiksist muide pole kaugeltki ainsad pluurali väljendajad, vrd. *see — need, tema — nemed, too — nood*, kus pl-*d* on sekundaarne pleonasm. (Vrd. algupärasemaid sm. *ne, nämä, nuo*, kuid teiselt poolt mrd-s *ne* kõrval *nef* ja isegi *set*, mis vastaks meie konstrueeritavale **seed* pro *need*). Lõuna-vepsas (Krl.) esinebki *sed* 'need', gen. *siden* 'nende'. vt. *Kettunen*, *LVHA II*, lk. 36.)

A. R.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Korraline peakoosolek 14. märtsil 1937.

Osavõtjaid 25 liiget ja 5 külalist. Et hääleõiguslike liikmete üldarv koosoleku ajal on 63, siis moodustavad koos-olevad 25 liiget tavaliste küsimuste otsustamiseks nõutava kvoorumi ($\frac{1}{4}$). Juhatab esimees prof. A. Saareste, protokollib sekretär E. Elisto.

Prof. Saareste koosoleku avasõnades juhhib tähelepanu eelolevatele reformidele nagu viisaastak murdeuurimise hoogtöö korraldamiseks, „Eesti Keele“ numbrite arvu suurendamine 6-lt 8-le ja

teadusliku sekretäri koha loomine, mis alates 1. veebruarist on ka juba täidetud.

Prof. J. Mägiste esineb ettekandega *Läänemere-soome keeltesse laenatud indo-euroopa verbiprefiks*id (vt. EK s. a., lk. 65—85: Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-sm. keelis).

Auliikmete valimine, mis nõuab suurendatud kvoorumi (poolte liikmete koosolemist), lükatakse edasi järgmiseks koosolekuks, mis on selles küsimuses otsustusvõimeline kokkutulnud liikmete arvust hoolimata.

Kodukorrad. Juhatuse kodukorda täiendatakse sinna VII-ks punktiks sobiva lõikega, mis puudutab teadusliku sekretäri osa Seltsis (vt. EK s. a., lk. 62 k.).

Võetakse vastu AES-i teadusliku sekretäri kodukord EK-s s. a., lk. 61—62 toodud kujul. Juhatuse poolt esitatud kodukorra-kavas muudeti p. 10, milles oli ette nähtud, et teadusliku sekretäri võib vallandada üldkoosolek juhatusetepepanekul või üldkoosoleku enese algatusel, kuid viimasel korral seda otsustades alles järgmise koosolekul. Arvati üksmeelselt, et tema vallandamine peab kuuluma juhatusetepepanekus samuti kui valimine, kuid et vastava otsuse poolt peaks olema üle poole juhatusetepepanekul üldarvust. Nii ei oleks vallandamine olenev juhatusetepepanekult kokkutulnud väikesearvulisest koosseisust.

Aruanded. Seltsi üldaruande 1936. a. kohta esitab sekretär E. Elisto, Murdetoimkonna aruande MT sekretär A. Kask, „Eesti Keele“ aruande toimetussekr. E. Elisto, Nime-de-eestist. Toimkonna aruande selle juhataja J. Aine-lo (avaldatud EK-s s. a., lk. 54—58). Majandusaruande esitab laekahoidja H. Rajamaa. Selle järgi on tulude ja kulude bilanss 31. dets. 1936 olnud 7371 kr. 29 s. Revisjonikomisjoni protokollis kannab ette J. Aine-lo. Sellest selgub, et asjaajamine on leitud olevat korras.

Kõik aruanded kinnitatakse ühel häälel.

Prof. Mägiste avaldab juhatusetepepaneku korraliku töö eest Seltsi kauaaegsele asjurile R. Toona-le, kes nüüd teadusliku sekretäri koha loomisel on ametist vabanenud.

1937. a. eelarve kannab ette laekahoidja H. Rajamaa. Eelarve, mille tulud ja kulud on tasakaalus 14100 kroonil, võetakse muudatusteta vastu.

Valimised. Juhatus otsustatakse 1937. a-ks valida endiselt 9-liikmeline. Juhatusesse valitakse kinnisel hääletamisel esimeheks prof. A. Saareste, teisteks liikmeteks (hääletearvu järjekorras) prof. J. Mägiste, lekt. J. V. Veski, mag. M. Toomse, korrektor E. Elisto, üliõp. Helga Reitsnik, õpet. A. Kask, üliõp. R. Toona ja üliõp. V. Niilus. Asemikkudeks jäävad üliõpilased R. Aegna, K. Must ja R. Laanes.

Revisjonikomisjoni valitakse kinnisel hääletamisel endised tagasi, nimelt tegevliikmetest kirjanik K. E. Sööt ja õpet. J. Aine-lo, toetajaliikmetest prov. A. Imelik. Asemikkudeks jäävad tegevliikmetest õpet. E. Schönberg ja toetajaliikmetest adv. O. Rütli.

Murdetoimkonda valitakse endised tagasi ühel häälel, seega siis juhatajaks prof. A. Saareste, liikmeteks hr-d J. Mägiste, P. Ariste, A. Kask ja F. Linnus, asemikuks G. Ränk.

„Eesti Keele“ toimetusse valitakse: peatoimetajaks lekt. J. V. Veski ühel häälel, liikmeteks prof. J. Mägiste ja mag. P. Ariste. Asemikkudeks jäävad E. Elisto ja M. Toomse.

Nimede-eestistamise Toimkonda valitakse ühel häälel endised tagasi, seega siis hr-d J. Ainelo, J. V. Veski, Joh. Aavik, A. Tiitsmaa, E. Sitska ja M. Lubi.

Erakorraline peakoosolek 18. apr. 1937.

Osavõtjaid 29 hääleõiguslikku liiget ja 15 külalist. Koosolek on otsustusvõimeline auliikmete valimiseks põhikirja § 27 põhjal. Juhatab esimees prof. A. Saareste, protokollib sekret. E. Elisto.

Auliikmete valimine. Prof. Saareste esitab kahe valitava kandidaadi kohta järgmised motiveeritud ettepanekud:

„Prof. Eemil Aukusti Tunkelo on läänemere-soome keelte uurimist edasi viinud eriti oma võrdleva lause- ja tähendusõpilise uurimusega algsaame genitiivi funktsioonidest, mis on seni ainulaadne oma alal ning milles rohkemal määral on arvestatud ka eesti keele andmeid.

Prof. Tunkelo on pikema aja kestel juhtinud soome murrete uurimist, mis on avaldanud ergutavat ning edasiviivat mõju ka eesti vastavale uurimistöele. Ta on uurinud ja oma loenguis puudutanud ka eesti keelt, nagu ta üldsegi on tundud suure Eesti sõbrana. Prof. Tunkelo on ka kõige väljapaistvam soome õigekeelsusmees.

Püüdes hinnata põhjaliku uurija suuri teeneid esitab AES-i juhatus prof. Eemil Aukusti Tunkelo peakoosolekule Seltsi auliikmeks valimiseks.“

„Mag. Johannes Aavik on enam kui veerandsaja aasta jooksul (eriti alates a. 1912) aktiivselt tegev olnud eesti kirjakeele leksikaalse, vormi- ja lauseõppelise rikastamise alal, eriti taotelles keele kõlalist kui ka üldse väljenduslikku täiuslikkust.

Meie keele ja stiili arendamist on mag. Aavik harrastanud täielikku tunnustust vääriiva idealismiga. Tema keeleuudendusliku õigekeelsusliku tegevuse ümmaraks kokkuvõtteks on tema viimane grammatiline teos „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“.

Kõrgelt hinnates mag. Aaviku suuri teeneid eesti keele rikastamise ning ilmestamise alal paneb AES-i juhatus peakoosolekule ette valida mag. Johannes Aavik Seltsi auliikmeks.“

Mõlemad valitakse AES-i auliikmeks ühel häälel.

Prof. Saareste esineb ettekandega *Ettepanekuid E. Muugi „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu“ puhul* (vt. EK s. a., lk. 86—92: Sooviavaldusi meie õigekeelsuse-sõnaraamatu keelekorra üksikasjus).

Väikesi märkusi mõningate üksikasjade kohta teevad hr-d P. Ariste, A. Tiitsmaa ja M. Lubi.

Õpet. E. Schönberg: Võib tekkida küsimus, kas maksab üldse normida ja olemasolevaist variantidest ühte kindlaks määrata või tuleks oodata olukorra kujunemist tegelikus tarvituses. Näit. omal ajal määrati *poliitika* asemele *põlitika*, kuid nüüd oleme jälle *poliitika* juurde tagasi jõudnud. Samuti on võimalik, et kui nüüd määrataks ainuõigeks sõnakujuks *sópran*, siis tulevikus *sopraani* pooldajad võivad selle jälle uuesti tagasi tuua. Edasi referendi poolt esitatud eriarvamuste hulk tekitab küsimuse, kas VÕS pole siis redigeeritud EKS-i Keeletoimkonna poolt, kus tänane ettekandja on juhatajaks. Samuti on ebaselge, missugune vahetõde on EKS-i Kee-

letoi mkonna ja AES-i juhata se vahel, sest viimasel ajal on ka AES suuremal määral hakanud keelelisi norme määrama.

Prof. Saareste: Mõned suuremad rahvused on läbi saanud ilma keele normimiseta, kuid nende kirjakeel on siiski kõrgel tasemel (hispaania, itaalia jt.). Meie oleme õigekeelsus-sõnaraamatutega seda tööd kord alustanud ning peame nüüd ka jätkama. Ei tuleks võtta kuigi traagiliselt eriarvamusi, sest võitlused pakuvad ms. ka elustavat huvi. Mis puutub nimetatud kahte keelelise asutisse, siis mõlemas on enamasti ühed ning samad inimesed ja nende asutiste omavaheline läbisaamine on eeskujulik. Kui aga kõik Keeletoimkonna 15 liiget oleksid pidanud kontrollimiseks ja oma eriarvamuste avaldamiseks VÕS-u korrekture lugema, siis ta ilmumine trükist oleks nõudnud küll paarkümmend aastat. KT on määranud ainult põhimõtteid, mille alusel tuleb püsida, kuid üksikasjus on autorile jäänud teatavad vabadused, samuti on igapäev õigus siin ettepanekuid esitada. Need aga on sageli vaieldavad ning sõnaraamatu autorile jääb otsustada, kas ta neid arvestab või mitte.

Üksikasju puudutavad veel hr-d Lubi, Saareste ja Schönerberg. Esimene pooldab näit. *htama*-verbides nurksulgudes esitatud *h* säilitamist vahetegemise võimaldamiseks (näit. *karjatama* ja *karjahtama*), teised räägivad aga selle *h* kui tarbetu ärajätmise poolt. Viimane avaldab ühtlasi nurinat, et üks kodumaa nurk on mõjustanud liiga tugevalt meie kirjakeelt, ja soovib, et keelenormijad oleksid kontaktis ka tegeliku keelega laiemal aladel. Eriti laidab ta selliseid uuendusi, mis hiljem jälle tagasi muudetakse, näit. *varsti* > *varssi* > *varsti* jne. Eriti ülikooliõpetuses tuleks modernismist hoiduda.

E. E

Uusi esinimesid.

Vastavalt „Eesti Keele“ läinud aastakäigus, lk. 190, AES-i juhata se keeleliste otsuste ülevaate lõpus antud lubadusele puudutatakse siin lühidalt uute esinimede küsimust.

Perekonnanimede kõrval on viimaseil aastail väiksemal määral AES-i otsuseid nõutud ka uute esinimede, nende eestipärasuse, soolise kuuluvuse ja üldise sobivuse kohta. Enamasti tuli siin otsuseid teha 1935. aastal, millal nimede eestistamine toimus juba maksuvabalt, kuid uus, ajakohaste mõõdupuude järgi koostatud esinimedevalimik oli veel ilmumata. Kõlblikuks tunnistatud esinimed võeti hiljem enamasti sisse 1936. a. 24. veebruariks ilmunud J. Mägiste raamatusse „Eestipäraseid esinimesid“, kuigi neid ühes muu suurema materjaliga veel uuesti ning korduvalt, valimiku toimetamisel kujunenud põhimõtete seisukohalt kaaluti. Nende nimede esitamiseks siin loomulikult pole põhjust: AES-i juhata se, õieti tema poolt selleks moodustatud keelekomisjoni ja eriti brošüüri autori töö tulemused sel alal esinevad eelnimetatud, eessõnade ning vastavaid põhimõtteid selgitavate artiklitega varustatud raamatukeses.

Pärast „Eestipärase esinimede“ ilmumist on aga otsuseid tulnud teha peamiselt nende nimede kohta, mis valimikust mingil põhjusel olid välja jäetud. Sellepärast pole imes tada, et need enamasti kõik, kord tehtud otsuste ja vastuvõetud põhimõtete alusele jäädes, on tehtud eitavad. Ka laiemate ringkondade

uuslooming eesnimede alal pole enamikus olnud õnnelik, on harilikult piirdunud vana nime moonutamisega ega ole leidnud heakskiitu. Sellepärast on nüüd AES-i paari viimase aasta kirj vahetusest leitud ainult paarkümmend uut eesnime, mis puuduvad trükitud nimesitikus ning mille kõlblikkuse kohta AES on teinud jaatavad otsused. Need on AES-ile kaalumiseks esitatud kõik väljastpoolt, kas otse kodanikkudelt või Siseministeeriumi või mõne perekonnaseisu-ametniku kaudu, ja nii mõnegi kohta on jaatav otsus tehtud peamiselt kodaniku tungivale soovile vastu tulla tahtes, ilma et AES seda nime omalt poolt tahaks kõigile soovitada hakata. Viimased on eelolevas nimesitikus võetud sulgudesse. Ülejäänuid on mõned siiski üldtarvituseks soovitamiskõlblikud. (Toodud kategoriseering tehtud otsuste või vastatud kirjade põhjal ei tarvitse loomulikult igal üksikjuhul ühtida allakirjutanu isikliku hinnanguga.)

Lubatud

m e h e nimesid	n a i s e nimesid
<i>Alu</i>	<i>Alda</i>
<i>Aoleid</i>	<i>Helis</i>
<i>(Aroleid)</i>	<i>Helmes</i>
<i>Avar</i>	<i>Hilme</i>
<i>(Embo)</i>	<i>(Härmi)</i>
<i>Helend</i>	<i>Miia</i>
<i>Hiljar</i>	<i>Oili</i>
<i>(Järvo)</i>	<i>Raili</i>
<i>(Mati)</i>	<i>Raima</i>
<i>(Matt, om. Matu)</i>	<i>(Saida)</i>
<i>(Oovu)</i>	<i>(Sille)</i>
<i>Raho</i>	<i>Sirja</i>
<i>(Ruho)¹</i>	<i>Ulmi</i>
<i>Valdo</i>	<i>Veeli</i>
	<i>Ülvi</i>

Samal ajal on eitavaid otsuseid tehtud üle 200 soovitud eesnime kohta, mõne kohta koguni mitmekordselt — juhul, kui kodanik oma, tavaliselt enese tehtud nime pärast on protsessinud või kui küsijaks on olnud eri isikud või eri asutised. Mõnikord on AES-ile esitatud uued nimed olnud iseenesest küll võimalikud, kuid pole sobinud raamatu „Eestipäraseid eesnimesid“ sissejuhatavas osas avaldatud põhimõtetega, olles näit. soovitud naisenimena liiga lähedane mõnele mehenimele või vastupidi, soovitud mehenimena naiseliku *a-*, *e-*, *i-* lõpuga või naisenimena meheliku *o-*, *u-* lõpuga (uute, loodavate nimede puhul tehakse lõppudega vahet!) jne. Enamasti on nad aga olnud kas mitte-eestipäraseid või muidu igasuguseks nimeks kõlbmatud. Eitavalt otsustatud eesnimede kohta olgu esitatud ainult näiteid.

Uuteks eesnimedeks on soovitud (kuid mitte lubatud) ms.:

m e h e nimedeks	n a i s e nimedeks
<i>Aagu</i>	<i>Aaga, Aga</i>
<i>Augo</i>	<i>Aama, Ama</i>
<i>Eerni</i>	<i>Aksi</i>

¹ Vrd. juba varem tegelikku tarvitusse läinud nimedega *Riho* ja *Leho*, kõik otsitud vasted nimedele nagu *Richard*, *Leonhard*, *Rudolf*.

m e h e nimedeks

Emo
Erko (soomepär.)
Ilar
Imbu (naisen. on *Imbi*)
Joest, Joost
Karida, Karide
Kullervo (soomepär.)
Laiko
Maati
Melpe
Oove, Ove
Raa
Rahnu
Rai
Raine
Raudre (per.-nime tüüp)
Ree
Ron
Roopi
Ruudor
Salu, Salu (laialt esinevad per.-nimed)
Sirka (sooviti Sergeile)
Teo (sooviti Teodorile)
Uno, Unu, Uuno
Vaap
Vagi
Vaibo (vrd. *vaip*)
Vane
Velle
Viker, Vikker
Vill
Ville

n a i s e nimedeks

Elfi
Elna (rootsipär.)
Ena
Evele
liri, Iri
Ira, Ire
Jate
Jordi, Jordis, Joris
Jule
Juto
Kaara
Leeke
Leia (käskiv kõnev.)
Liki, Likki
Lillen
Loore (sooviti Loreidale)
Maarda
Mahti
Mana
Mirle
Niida (sooviti Leoniidele)
Oola (mehen. on *Ool*)
Reena (vrd. *reenama* 'mustama')
Rilli (sooviti Aureeliele)
Saale
Silla (laialt esinev per.-nimi)
Sin, Sina (sooviti Sinaidale)
Sinka
Tiiti
Toivi (mehen. on *Toivo*)
Tooma, Toona
Ulme

Loomulikult polnud siin ruumi säästmisel võimalik kuigi suurel määral esitada eitavaid otsuseid põhjustanud motiive, mis leiduvad küll kirjavahetuses neil juhtudel, kus nimi üldse on osutunud kaalumismäärseks. Mõnikord on soovitud nimeks lihtsalt saksakeelset sõna, nagu selgub näiteistki.

Olgu aga juurde lisatud, et kahjuks on mõnikord tulnud eitav otsus teha ka iseenesest hea nime kohta — n. ö. vormilistel põhjustel. Näit. pole *Harda*'t soovitatud üldtarvitatavaks eesnimeks sellepärast, et varem on olemas mehenimi *Harras*, mille omastav kääne on *Harda* (häälendamisel küll kolmandavänteline võrreldes teiseväntelise *Harda*'ga); käänamisel (*Hardale, Hardaga* jne.) langeksid seega naise-nime vormid mehenime omadega (vähemalt kirjas) kokku. Samuti võiks *Meida* olla naisenimi, kuid varem juba on olemas mehenimi *Meido*. *Olli* oleks sobiv naisenimi, kuid Soomes esineb *Olli* mehenimena, jne. Peab aga ütlema, et sellised nimed moodustavad siiski väiksema osa soovitud eesnimedest. Enamik pole aga lõppude poolest kuuluv soovitud sugupoolele või ei sobi üldse kellelegi eesnimeks või vähemalt mitte eestlasele.

E. Elisto.

Pisiküsimusi.

Autarkia ja autarhia.

J. Aavik ütleb „Eesti Koolis“ 1937, lk. 237 tänavuste võistluskirjandite keelt käsitledes: „Kõigil on nagu kokkuraägilt *autarkia* — — —, kuna ainuõige vorm on ju *autarhia* (vrd. *monarhia*). Nähtavasti on see *autarkia* ajakirjandusest õpilastele nakanud“.

See *autarkia* leidub ometi ka näit. ÕS-us, VÕS-us (5. tr., lk. 86) ja Eesti Entsüklopeedias, kus seda ühemeelselt tõlgendatakse: 'endaga rahuldumine; (majanduslik) rippumatus'. Liddel-Scott'i kreeka-inglise sõnarm. mainib kahte sõna: *αὐτάρχεια, ἡ*, 'the state of an *αὐτάρχεις*, 'sufficiency in oneself, independence' ja *αὐταρχία, ἡ*, 'absolute power, autocracy'. Seega on vahetegemine *autarkia* ja *autarhia* vahel juba algkeelne. Võõrsõnana tarvitatakse *autarhiat* vist hoopis harva, — öeldakse ju selle asemel harilikult *autokraatia* resp. *monarhia*.

A. R.

Teateid.

Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles.

Tartu Ülikooli eesti keele keskastme-seminaris (juhataja prof. A. Saareste) esitati tänava mitu silmapaistvat tööd eesti keele foneetika alalt. Järgnevas refereerime ühe neist, prl. E. Põldre eriti huvitava uurimuse tulemusi. 1. Kvantiteet ja intonatsioon on eesti keeles vastastikusel sõltuvuses (pikemal häälikainesele vastab kõrgem heli), kuigi peamiselt esimeses silbis, kus kvantiteedil on teatud morfoloogiline funktsioon. Teises silbis on sõltuvus ainult osaline, ja mitmesilbiliste sõnade järgsilpides võib ms. just nentida tööka, et lühem silp on kõrgem kui pikem silp (näit. on sõnas *linägi* silp *gi* kõrgem kui *nä*). 2. Heli kõrgenemine ja artikulatsiooni intensiivnemine on eesti keeles kooskäivad nähtused. Algsürõhust on tingitud eesti keele langev intonatsioon, kuid kaasrõhu mõjul võib viimasel silbil siiski esineda tõusu. 3. Kvantiteedil (hääliku pikkusel) ja artikulatsiooni-energialei ole eesti keeles kindlat omavahelist seost, nende kooskäimine on ainult osaline. Kooskäimine ilmneb ms. selles, et pikk ja ülipikk häälikaines võib esineda ainult pea- või kaasrõhulises silbis. Teiselt poolt aga võib näit. 2. silbi poolpikk vokaal olla nõrgarõhulisem kui 3. silbi lühike (näit. sõnas *minägi*).

Kokku võttes seega ei saa kvantiteeti eesti keeles pidada absoluutseks rõhuelemendiks, sest ta ei käi alati koos helikõrguse ega dünaamilise rõhuga (hääldamise intensiivsusega). Kaks viimast ise aga on alati kooskäivad, rõhkumoodustavad keele-elementid.

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 12. VI 1937.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülget ainekku, mis on tähtis õppijatele, tõlkijatele ja kõigile keeletarvitajatele. Silmas on peetud ka igakülget teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimisid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimesid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk. Hind 50 s. Kirjastaja: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—IV, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Ekspertaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Eelmiste ladu: O/ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsn. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdellisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. R. Nurkse. With an English Summary. Hind 1 kr. (Ilmub juuni keskel.)

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandelt ant. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimesid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijatele 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVI aastakäik, 1937)

Ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Ilmumise tähtajad: kevademestril veebr., märts, aprill, mai, sügispoolaastal sept., okt., nov., dets.; kaksiknumbri korral teise numbrit tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr.; peoleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumbriga 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudel raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1937. aastakäigu tellijaile annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeesti sõnaraamatult (vt. eelmisel leheküljel) saavad EK tellijad 20 % (1 kr. 95 s.) hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kaheksa sugu shte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning keele tegeliku korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koht- ning isikunimede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Rütli 24, III kord. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 40 SENTI.